

LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA

Lokalne akcijske grupe "Terra liburna" za razdoblje 2014.-2022.

Rad LAG-a sufinanciran je sredstvima Europske Unije iz Europskog fonda za poljoprivredni razvoj, Podmjera 19.1. „Pripremna pomoć“ u okviru Mjere 19 „LEADER – CLLD“ – LAG „Terra liburna“ iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020.,

Udio sufinanciranja 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

Sadržaj

	UVOD	
1.	OSOBNNA ISKAZNICA LAG-A	1
2.	OPIS PODRUČJA LAG-a „TERRA LIBURNA“	2
2.1.	Opće zemljopisne, prirodne i kulturne značajke područja LAG-a „Terra liburna	2
2.1.1.	Površina i granice područja LAG-a	2
2.1.2.	Osnovne prostorne značajke	3
2.1.3.	Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG-a	4
2.1.4.	Prirodna baština i NATURA 2000	5
2.1.5.	Kulturno-povijesna i tradicijska baština	7
2.2.	Kvaliteta života i stanje infrastrukture	9
2.2.1.	Vodoopskrba, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda	9
2.2.2.	Gospodarenje otpadom	10
2.2.3.	Zaštita okoliša	10
2.2.4.	Javni prigradski promet	11
2.2.5.	Prometna infrastruktura	11
2.2.6.	Komunikacijska infrastruktura	12
2.2.7.	Energetika	12
2.2.8.	Poslovna infrastruktura	13
2.2.9.	Društvena infrastruktura	13
2.3.	Gospodarske značajke područja	15
2.3.1.	Turizam	17
2.3.2.	Poljoprivreda	18
2.3.3.	Tržište rada	19
2.4.	Demografske i socijalne značajke područja	19
2.4.1.	Demografska kretanja	20
2.4.2.	Obrazovna struktura stanovništva	21
2.4.3.	Civilno društvo	21
	ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA, UKLJUČUJUĆI SWOT ANALIZU	22
3.	ANALIZA RIZIKA	22
3.1.	Analiza rizika	22
3.2.	Snage, slabosti, prilike i prijetnje područja LAG-a	23
	OPIS CILJEVA LRS TE INTEGRIRANOG I INOVATIVNOG KARAKTERA LRS UKLJUČUJUĆI JASNE I MJERLJIVE IZLAZNE POKAZATELJE ILI REZULTATE	25
4.	Razvojna vizija i ciljevi i mjere LRS	25
4.1.	Ciljevi, mjere i tipovi operacija LRS područja LAG-a temeljeni na mogućnostima PRR 2014- 2020	26
4.2.	Opis mjera uključujući definiranja korisnika, kriterija prihvatljivosti	28
4.3.	Opis tema planiranih projekata suradnji i način odobravanja projekata suradnje	42
4.4.	Opis odabranih projekata na razini LAG-a	44
4.5.	Inovativnost i integriran karakter LRS-a	45
4.6.	Usklađenost sa strateškim dokumentima više razine	45
4.7.	OPIS SUDJELOVANJA RAZLIČITIH INTERESNIH SKUPINA U IZRADI LRS I PRIMJENA NAČELA „ODOZDO PREMA GORE“	47

5.1.	Opis partnerstva	48
6.	AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS	48
7.	OPIS PRAĆENJA I PROCJENE PROVEDBE LRS	49
7.1.	Pokazatelji za mjerenje učinaka provedbe LRS	50
8.	OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS	51
	Povijest organizacije, dosadašnja iskustva LAG-a u provedbi projekata i suradnje	51
8.1.	suradnje	51
8.2.	Kapacitet za provedbu LRS	53
8.2.1.	Ljudski kapaciteti za provedbu LRS	53
8.2.2.	Financijski kapaciteti za provedbu LRS	55
9.	FINANCIJSKI PLAN	56
	Popis dodataka	
	Popis tablica	
	Popis grafikona	
	Popis literature i referentnih dokumenata	58

POPIS KRATICA

AGRONET	Elektronička aplikacija APPRRR-a za pomoć tražiteljima potpora/poljoprivrednicima
APPRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
BPW Rijeka	<i>eng. Business Professional Women</i> - Poslovni klub žena Rijeka
CLLD	<i>eng. Community-Led Local Development</i> – Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice
CMES/CMEF	<i>eng. Common Monitoring and Evaluation Framework</i> Indikatori-Zajednički okvir za praćenje i evaluaciju
DI	Drvena industrija
DTK	Distribucijska kanalizacijska mreža
EAFRD	Pripremna pomoć
EGIU PeCoE	Europsko gospodarsko interesno udruženje "Peoples and Cities of Europe"
EnU	Energetska učinkovitost
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ESI-OP RR 2014.2020	Europski strukturni i investicijski fond – Operativni program ruralnog razvoja 2014-2020
EU	Europska unija
EZZ	Europska zajednica (EZ)
FLAG	<i>eng. Fisheries Local Action Group</i> – lokalna akcijska grupa u ribarstvu
GIS	Geoinformacijski sustav
Ha	Hektar
HAZU	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
HBOR	Hrvatska banka za obnovu i razvoj
HRK	Hrvatska kuna
IAKS	Integralni administrativni kontrolni sustav
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JU PP Učka	Javna ustanova Park prirode Učka
LAG	Lokalna akcijska grupa „Terra liburna“

LAS	<i>slo. Lokalna akcijska skupina</i> - lokalna akcijska grupa
LAS DRPSN	LAS Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom
LEADER	franc. Liason Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale - Veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva
LRS	Lokalna razvojna strategija
M	Mjera iz Programa ruralnog razvoja
NUTS 2	Nomenclature des unités territoriales statistiques - Regije u Hrvatskoj ili NKPJS - Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku Državnog zavoda za statistiku RH
OIE	Obnovljivi izvori energije
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
PGŽ	Primorsko-goranska županija
PR	Prioritet
PRR	Program ruralnog razvoja
PZ	Poslovna zona
RC Divača	Razvojni centar Divača
RH	Republika Hrvatska
RRA PORIN	Riječka razvojna agencija PORIN
RRA Zeleni kras	Regionalna razvojna agencija Zeleni kras
RZ	Radna zona
SC	Strateški cilj
SMART analiza	analiza ciljeva; <i>eng. Specific, measurable, achievable, realistic, time-bound</i> - specifični, mjerljivi, ostvarivi, realni, vremenski ograničeni
SWOT analiza	<i>eng. Strengths, weaknesses, opportunities, threats</i> – snage, slabosti, prilike, prijetnje
TK	Telekomunikacijska mreža
TO	Tip operacije
UNESCO	United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization - Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu
UPS	Udaljeni pretplatnički stupanj
UT	Upravljačko tijelo
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika
ŽCGO	Županijski centar gospodarenja otpadom
ŽRS	Županijska razvojna strategija

Napomena: Ova strategija (V9) predstavlja sedmu izmjenu Lokalne razvojne strategije sukladno odredbama Pravilnika o provedbi podmjere 19.2. »Provedba operacija unutar CLLD strategije«, podmjere 19.3. »Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a« i podmjere 19.4. »Tekući troškovi i animacija« unutar mjere 19 »Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)« iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. (NN 96/2017), njegovim Izmjenama i dopunama (NN 53/2018) te Ugovorom o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5770 i Aneksa Ugovora o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5770/2 potpisanima između LAG-a „Terra liburna“ i Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

UVOD

Prepoznavši potrebe ruralnog razvoja zajednice, Europska unija (EU) je stvorila Zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP) te primjenom LEADER programa od 1991. godine nastoji potaknuti daljnji razvoj ruralnih područja učinkovitim korištenjem svih njihovih resursa.

LEADER program (franc. *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale - Veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva*) predstavlja mehanizam provedbe mjera politike ruralnog razvoja Europske unije, a temelji se na realizaciji lokalnih razvojnih strategija kojima upravljaju **lokalne akcijske grupe (LAG)**. Suočavanje s različitim problemima ruralnog razvoja traži prilagodbu na promjenjive okolnosti u ruralnim područjima čiji uzroci mogu biti klimatske i demografske promjene, smanjivanje utjecaja tradicionalnih sektora, promjene politika itd. Kvalitetno rješenje takvih situacija moguće je pronaći kroz umrežavanje i razmjenom ideja lokalnih dionika, međusektorskom suradnjom te kontaktima i suradnjom s dionicima iz drugih mjesta. U politici ruralnog razvoja EU naglasak je stavljen upravo na kreativno razmišljanje i inovativan pristup, a to znači uvođenje i primjenu novih ideja, tehnologija, te primjenu provjerenih koncepata na nov i učinkovitiji način.

Kako bi LEADER program bio učinkovitiji, razvijen je **CLLD (engl. *Community-Led Local Development – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice*)**, mehanizam lokalnog razvoja koji se temelji na uključivanju dionika iz javnog, civilnog i gospodarskog sektora u partnerstvo koje za cilj ima izradu i provedbu lokalne razvojne strategije - plansko-razvojnog dokumenta kojeg donosi i provodi lokalni LAG, te koji predstavlja temelj za održivu budućnost lokalnog područja.

Primjena CLLD pristupa započinje upravo vizijom lokalnih dionika gdje se vide u budućnosti te koje su promjene potrebne kako bi taj cilj postigli. Ovaj pristup ruralnom razvoju temelji se na principu „odozdo prema gore“ u kojem sami ljudi postaju pokretači i akteri lokalnog razvoja, tako uzimajući u obzir osobitosti i prednosti svakog mjesta, te stavljajući lokalne potrebe na prvo mjesto. Kako strategija proizlazi iz specifičnih potreba zajednice, na financiranje se gleda kao sredstvo za ostvarenje cilja.

LEADER/CLLD pristup se dokazao kao vrijedan alat u promicanju razvoja ruralnih područja koji uzimaju u obzir multisektorske potrebe ruralnog razvoja, partnerskim djelovanjem aktiviraju lokalno stanovništvo, time poboljšavajući kvalitetu života, te diversifikacijom gospodarstva doprinosi izgradnji lokalnih kapaciteta, povećanju zaposlenosti te primjeni inovacija. Oslanja se na izradu i provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS) utemeljenih na jasnim i transparentnim procedurama.

Pružanje strateškog okvira i potpora dionicima za diverzifikaciju ruralnog poduzetništva i jačanje partnerstva svih sektora i jačanje horizontalne i vertikalne povezanosti u svrhu razvoja lokalne zajednice su najprikladnije teme kojima se treba baviti prilikom izrade i provedbe Lokalne strategije razvoja za razdoblje do 2020. godine.

Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe "Terra liburna" predstavlja ključnu stratešku okosnicu razvoja područja. Ruralno integrirani pristup poticanja suradnje pridonosi razvitku ruralnog područja LAG-a te postojanje inovativnih mogućnosti u ekonomskim, socijalnim, ekološkim i okolišnim uvjetima te investicijama koje podupiru razvoj i atraktivnost

ovog ruralnog područja. Izbor razvojnih ciljeva temelji se na postojećim materijalnim financijskim i ljudskim resursima područja LAG-a.

Metodologija izrade LRS se temelji na prikupljanju informacija o osobitostima područja i podacima iz SWOT analize, a financijska struktura i akcijska provedba direktno je vezana na tipologiju projekata korisnika. Inovativnost same strategije očituje se u pristupu koji programira njezinu detaljnu financijsku provedbu iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, provedba osigurava sinergiju među projektima, a praćenje se provodi putem sustava detaljno utvrđenih indikatora čime se osigurava da planirane aktivnosti odgovaraju razvojnim potrebama područja. Na inovativnost projekata se gleda s više stajališta: mogu doprinosti tehničko-tehnološkim inovacijama, ali i društveno-organizacijskim, sve u cilju poticanja lokalnog održivog, uključivog i pametnog rasta.

Prilikom izrade ovog dokumenta vodilo se računa o usklađenosti s ciljevima Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. (u nastavku: PRR) i smjericama Županijske razvojne strategije Primorsko-goranske županije (ŽRS) kao i ostalih strateških dokumenata više razine.

Sadržajni dio LRS 2014.-2020. odnosi se na analizu postojećeg stanja područja LAG-a, isticanje problemskih područja te temeljem toga razrade elemenata SWOT analize kako bi se definirala buduća vizija sa strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama za djelovanje te praćenje istih u cilju ostvarivanja mogućih financijskih izvora za razvojne projekte bitne za razvoj ovog ruralnog područja. Sažetak bitnih podataka LAG-a "Terra liburna" i budućih odrednica daje se u njegovoj osobnoj karti:

1. Osobna iskaznica LAG-a

Naziv LAG-a:	Lokalna akcijska grupa "Terra liburna"
Naziv na engleskom jeziku:	Local Action Group "Terra liburna"
Adresa sjedišta LAG-a:	Furićevo 38a, 51216 Viškovo
Web stranica:	www.terra-liburna.hr
FB grupa:	LAG "Terra liburna"
Kontakti:	T +385 99 3329 283, +385 91 885 2422 e-pošta: lag.terraliburna@gmail.com tajnik.terra.liburna@gmail.com
Datum osnivanja/registracije:	10.04.2013.
Registarski broj udruge:	08003802 RNO: 0244497
OIB:	83675924950 MB: 4030800
IBAN:	HR2523600001102353413
Broj osnivača	31
Broj članova	56
Upravljačka struktura	Skupština: 56 članica od kojih je 25% iz javnog sektora 37,5% iz gospodarskog sektora i 37,5% iz civilnog sektora. Upravni odbor: 9 članova od kojih 22,22% javni sektor, 44,45% gospodarski sektor, 33,33% civilni sektor. Zastupljenost žena je 56%. Nadzorni odbor broji 3 člana. Predsjednica: Anđela Cvjetković, dopredsjednik: Irena Kukurin Barić, voditeljica LAG-a: Ana Fratar
Broj jedinica lokalne samouprave:	8
Uključene jedinice lokalne samouprave:	Općine: Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Viškovo, Jelenje, Klana; Gradovi: Opatija, Kastav
Prostor	Geostrateški izvanredan položaj zapadnog dijela Primorsko-goranske županije: graniči kopnom sa Slovenijom (Općina Ilirska Bistrica i Općina Kozina-Hrpelje), Istarskom županijom, Gradom Čabrom, Općinom Čavle, Gradom Rijekom te morem s Gradom Cresom
Klima	Spoj mediteranske i kontinentalne
NUTS	HR03 Jadranska Hrvatska ; HR031 Primorsko-goranska županija
Površina LAG-a (ARKOD)	528 km ²
Broj stanovnika LAG-a	60.745
Broj kućanstva	22.710
Gustoća stanovništva	115 st./km
Naselja	82
Prosječna starost stanovnika	43,2 godine
Broj OPG-a	461
Broj trgovačkih društava	2.193
Broj obrtnika	1.425
Broj zaposlenih	10.468
Broj nezaposlenih	2.023
Geostrateški položaj	Pripajanje na Pan-europske koridore Vb i X

Blizina urbanih centara	Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km, München 600 km.
Blizina aerodroma	Rijeka 30 km, Trst 80 km, Pula 100 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 160 km
Razvojna vizija	Daljnji razvoj ruralnog područja LAG-a "Terra liburna" temelji se na: <ul style="list-style-type: none"> - uvažavanju uvjeta gospodarenja u autentičnom prostoru; - unapređenju inovativnih poljoprivrednih aktivnosti i procesa temeljenih na tradicijskim kulturama; - jačanju nepoljoprivrednih djelatnosti za održivi turizam; - valorizaciji i aktiviranju kulturno-tradicijske, povijesne i prirodne baštine; - nacionalnom i transnacionalnom umrežavanju i suradnji.
Strateški ciljevi:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razviti poljoprivredne i druge aktivnosti kao temelj stvaranja ponude tipičnih usluga i proizvoda područja LAG-a 3. Razviti proizvode i usluge za ruralno stanovništvo temeljenih na resursima područja, posebno baštine 4. Ojačati LAG i ruralnu zajednicu, nacionalno i transnacionalno umrežavanje i suradnju
Glavni izvor financiranja:	M19 "LEADER/CLLD", Program ruralnog razvoja RH 2014.-2022./EPFRR (90%), RH(10%)

2. Opis područja LAG-a „Terra liburna“

LAG pokriva područje Grada Kastva, Grada Opatije, Općine Klana, Općine Matulji, Općine Mošćenička Draga, Općine Lovran, Općine Viškovo i Općine Jelenje koje administrativno pripadaju Primorsko-goranskoj županiji (Županija) te se u nastavku navode opći podaci. Prema obilježju određuju se područja Županije koja po svojim osobitostima čine funkcionalne cjeline, a obuhvaćaju jednu ili više općina i gradova pa se osnovna prostorna cjelina Županije dijeli na manje funkcionalne cjeline: mikroregije i prostorne cjeline. LAG "Terra liburna" prema NUTS 2 sustavu pripada i prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske¹.

2.1. Opće zemljopisne, prirodne i kulturne značajke područja LAG-a "Terra liburna"

2.1.1. Površina i granice područja LAG-a

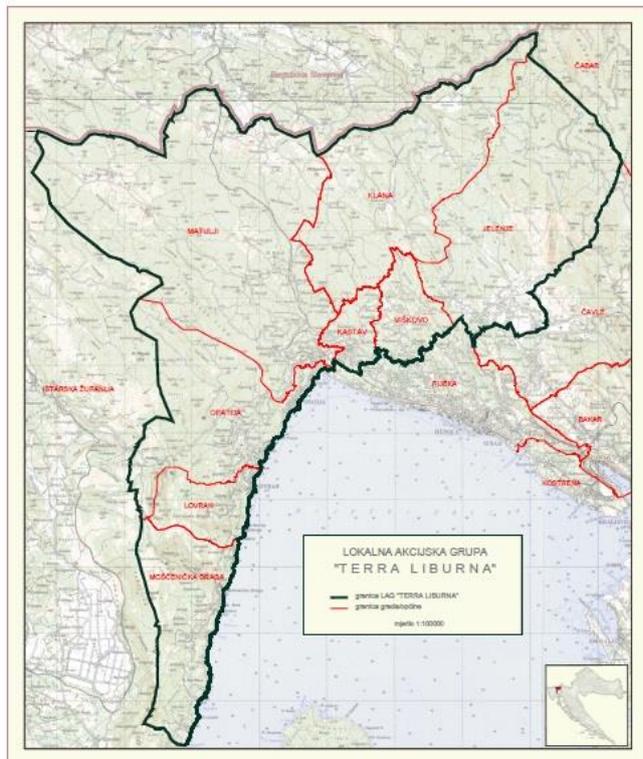
Područje koje obuhvaća LAG "Terra liburna" (LAG) smješteno je na zapadnom dijelu Županije te kopnom graniči sa Slovenijom i Istarskom županijom, a unutar Županije s Gradom Čabrom, Općinom Čavle i Gradom Rijekom. Morem graniči s otokom Cresom. Prostire se na **528 km²**, što predstavlja **14,8%** ukupne površine Županije, odnosno **0.6 %** ukupne površine Republike Hrvatske (kopna i teritorijalnog mora). Područje LAG-a obuhvaća točku gdje je Mediteran ušao najdublje u europski kontinent (Uvala Preluka). Područje LAG-a karakterizira izuzetan geostrateški položaj, budući da predstavlja europska vrata, odnosno najkraći pomorski prometni pravac iz zemalja Bliskog i Dalekog Istoka (poveznica obližnja luka Rijeka). Jednako tako, za

¹ prema NUTS II regiji

kopneni promet područje je mjesto spajanja s Pan-europskim koridorima Vb i X. Područje LAG-a nalazi se u blizini urbanih centara kao što su: Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km i München 600 km. Područje LAG-a je u blizini zračnih luka Rijeke, Pule i Trsta. Time zemljopisni položaj području LAG-a omogućuje veliku

komparativnu prednost u odnosu na druga područja Županije i šire.

Najveću površinu unutar LAG-a ima Općina Matulji sa 176 km², a najmanju područje Grada Kastva, 11 km². Južni dio LAG-a, odnosno područje Općine Mošćenička Draga, Općine Lovran i Grada Opatije imaju izlaz na Jadransko more dok zaleđe LAG-a, sjeverni dio, čine Općina Matulji, Općina Jelenje, Općina Klana, Grad Kastav i Općina Viškovo. Na istoku, LAG graniči sa područjem LAG-a Vinodol, dok na zapadu graniči s područjem LAG-ova Istočna Istra, Središnja Istra i Sjeverna Istra. Južni dio LAG-a graniči s područjem LAG-a Kvarnerski otoci, dok sjeverni dio graniči s LAG-om Gorski Kotar i područjem slovenske LAS² Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom.

Slika 1 : Grafički prikaz LAG-a "Terra liburna" s granicama (Dodatak 1.)

2.1.2. Osnovne prostorne značajke

Površina područja LAG-a ima udjel od **14,8%** ukupne površine Županije. Stanovništvo LAG-a živi u **82 naselja** u 2 grada i 6 općina. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, LAG broji 60.745 stanovnika ili **20,5 %** od ukupnog broja stanovnika Županije. U odnosu na popis stanovnika iz 2001³, broj stanovnika se povećao i to za **13,5%**. Prosječna gustoća stanovništva za područje LAG-a je **115 st/km²** što je iznad državnog prosjeka od 78,4 st/km², prosjeka Županije od 85,1 st/km² te EU prosjeka od 25-110 st/km². Bilježi se i povećanje broja kućanstva na području LAG-a u razdoblju od 10 godina i to za približno 18% što je dobar pokazatelj kvalitete života na tom prostoru.

Jedinice lokalne samouprave (JLS) koje se nalaze u sastavu LAG-a znatno se razlikuju po površini, broju kućanstva, broju stanovnika i naseljenosti. Tako primjerice, Općina Viškovo ima 9 puta više stanovnika od Općine Mošćenička Draga koja je pak površinom dva puta veća od Općine Viškovo. Grad Kastav s površinom od 11 km² broji najviše stanovnika po km². Važno je naglasiti zajedničke prirodno-geografske, društveno-ekonomske i povijesno-kulturne osobine LAG područja koje upravo daju iznimno velike prednosti za ujednačen razvoj cjelokupnog područja. Pregled ukupnih podataka o površini, broju naselja, broju kućanstva, broju stanovnika te prosječne gustoće stanovništva po JLS-ima te ukupno za LAG i usporedno s podacima Županije daje sljedeći prikaz:

² Slovenski naziv za LAG je Lokalna akcijska skupina

³ Područje LAG-a je tada imalo 53.497 stanovnika (uključujući i Općinu Jelenje koja tada nije bila dio LAG-a)

Tablica 1: Osnovni statistički podaci o LAG-u

JLS	Površina u km ²	Broj naselja	Broj kućanstava		Broj stanovnika		Gustoća stanovništva	
			2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Kastav	11	1	2.933	3.773	8.891	10.440	808,27	949,09
Opatija	54	10	4.661	4.732	12.719	11.659	235,54	215,91
Klana	94	5	659	694	1.931	1.975	20,54	21,01
Lovran	21	5	1.463	1.670	3.987	4.101	189,86	195,29
Matulji	176,4	23	3.685	4.175	10.544	11.246	59,77	63,75
Viškovo	18	7	2.896	5.118	8.907	14.445	494,83	802,50
Mošćenička Draga	45	14	595	610	1.641	1.535	36,47	34,11
Jelenje	109	17	1.703	1.938	4.877	5.344	44,74	49,03
LAG	528	82	18.595	22.710	53.497	60.745	101,24	115,0
PGŽ	3.588	510	111.085	117.009	305.505	296.195	85,15	82,55

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

2.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG-a

Priobalje Županije pa tako i područje LAG-a je većim dijelom građeno vapnencem mezozojske starosti između kojih se izdvajaju dolomitne zone, osobito u sjevernom priobalju Riječkog zaljeva oko Grada Kastva i na Otoku Cresu. Mjestimično su preko mezozojsko-paleogene vapnenačke osnove nataložene nepropusne naslage paleogenog fliša što je uvjetovalo reljefnu izmjenu usporednih vapnenačkih grebena i dolomitnih ili flišnih udolina na području LAG-a. Unutar područja LAG-a fliš se prostire od Općine Klane dalje kroz dolinu Rječine do Vinodola gdje se nalaze najvrednija tla namijenjena poljoprivredi.

Raznolik litološki sastav i geomorfološki procesi, kao i klimatski, hidrološki i antropogeni utjecaji uvjetovali su razvoj različitih tipova tala, koji tvore veliki broj zemljišnih kombinacija. Pedološkim istraživanjima i inventarizacijom registrirano je 58 različitih tipova tla, od kojih se posebno ističu:

- plitka i kamenita tla, osobito u priobalju (tla kamenjara, smeđa tla na vapnencu),
- crvenice u ponikvama i udubljenima terena, i to osobito u nižim predjelima,
- rendzine i planinske crnice u gorskim predjelima,
- rankeri, lesivirana tla, podzoli, distrična smeđa tla u gorskim predjelima s mnogo oborina,
- antropogena rigolana tla i antropogena tla na terasama,
- rijetki tipovi tla (hidromorfna tla, zaslanjena tla, sirozemi itd.).

Na području LAG-a dominiraju smeđa tla, crvenice i litosoli. Podzemnim tokovima iz planinskog zaleđa nastaju brojni izvori vode, od opatijskog preko riječkog sve do vinodolskog primorja, kojima se napajaju vodovodi obalnih gradova i naselja. No, njihova slabija izdašnost nije dovoljna za suvremenu vodoopskrbu, naročito za potrebe turizma.

Na području LAG-a se nalazi Grobničko polje dugo 6 km, široko 4 km, te površine od oko 20 km². Ovaj tipično krški kraj smješten u središtu područja Grobnišćine okruženo sa okolnim planinama koje imaju dinarski smjer pružanja - Obruč (1376 m), Suih vrh (1280 m), Fratar (1358 m) i Tunina glava (1160 m). Ovi se vrhovi zovu još i Grobničkim Alpama, jer planinarstvo ima dugu tradiciju na ovom području. Uzvisina Hum (395 m) dijeli Grobničko polje na dva dijela: viši istočni (302 m) koji je neplodan i bogat pleistocenskim šljunkom, te niži zapadni (293 m) koji je plodan i naseljen. Zemlja na području Grobnišćine je plodna i

pogodna za obrađivanje, a stijene su vapnenački porozne. Geološku građu ovog područja uglavnom čine jezerski sedimenti vapnenca i dolomita s okolnim padinama.

Područje LAG-a ima pretežito mediteransku klimu uz more, a sub-mediteransku na primorskim padinama s utjecajima planinske klime (bura, kiša i snijeg) tijekom zimskih mjeseci. U mediteranskom području ljeta su vruća, a kišno je razdoblje isprekidano u jeseni, zimi i u proljeće. Godišnji prosjek oborina je 1.250 mm. U višem, submediteranskom klimatskom pojasu temperature su nešto niže, osobito zimi, a količine oborina nešto veće. Također, na višim predjelima zimi se duže zadržava snijeg. Ovim područjem prolaze ciklonalni poremećaji koji donose znatne količine vlage. Međutim, u ljetnom razdoblju granica zapadnog strujanja pomiče se prema sjeveru i nastupa dugotrajnije sušno razdoblje. Pojavljuju se i sekundarni centri cirkulacije prouzročeni nejednolikim zagrijavanjem kopna i mora. Upravo zbog toga područje LAG-a ima promjenjive klimatske značajke s općenito toplijim ljetnim te hladnijim i vlažnijim zimskim razdobljem.

Morski, jadranski dio područja LAG-a pokriva područje Grada Opatije te Općina Lovran i Mošćenička Draga, a karakterizira ga izražena godišnja promjena površinske temperature mora. Prosječna godišnja temperatura je 11°C. More je najhladnije tijekom zime, a površinska temperatura mora je oko 7°C, a rijetko može pasti i niže. U proljeće more postaje sve toplije, pa površinska temperatura raste do 18°C. Ljeti temperature mora dosežu visoke iznose, čak 22 do 25°C.

Cjelokupno područje LAG-a je seizmički aktivno zbog podvlačenja Jadranske ploče pod Dinaride u dubinu, a bliže površini strukturne promjene u obliku navlačenja. Osnovna značajka seizmičke aktivnosti je pojava većeg broja relativno slabijih potresa u seizmički aktivnim razdobljima. Potresi su pretežito lokalni i obično ne zahvaćaju šire područje.

2.1.4. Prirodna baština i Natura 2000

Najvažnija područja LAG-a, a vrijedne prirodne baštine, razvrstana su na zaštićena područja i područja uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i mrežu NATURA 2000)⁴, područja lokalnog značenja i nedovoljno poznata područja. Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000) obuhvaća 8 prostorno većih područja i nekoliko desetaka točkastih lokaliteta - kraških jama i spilja te vrulja i podmorskih spilja. Zaštićena prirodna baština na području LAG-a odnosi se na jedan park prirode, jedan značajni krajobraz, jedan spomenik prirode i tri spomenika parkovne arhitekture u ukupnoj površini od 9.578,97 ha.

1. Park prirode Učka - godina proglašenja 1999.; površina: 14.600 ha (od toga se 6420 ha nalazi u Istarskoj županiji); položaj: Park obuhvaća dio masiva Učke i Ćićarije u Istri; prostire se na području Grada Opatije i općina Lovran, Matulji i Mošćenička Draga u Primorsko-goranskoj županiji, te na području općina Kršan, Lanišće i Lupoglav u Istarskoj županiji. U parku prirode Učka nalazi se nekoliko stalno nastanjenih sela (i dosta napuštenih), čiji su stanovnici ostavili traga na prirodi svojega zavičaja te doprinijeli krajobraznoj ljepoti i bioraznolikosti područja. Čak desetak različitih tipova **travnjačkih zajednica** na Učki i Ćićariji, s mnogim rijetkim i ugroženim vrstama, neposredno ovisi o tradicijskim poljoprivrednim djelatnostima, a i šume poznatih **pitomih kestena – maruna**. Toponimi u predjelu bujice Mošćeničke drage (Perun, Trebišća, Petrebišća, Petehova peć) čuvaju spomen na praslavenske korijene. Navedeno omogućava zadržavanje lokalnog stanovništva i njihovo

⁴ Na temelju Zakona o zaštiti prirode, Vlada je Uredbom proglasila Ekološku mrežu Republike Hrvatske, kojom je obuhvaćena sva NATURA 2000 područja u Hrvatskoj.

zadržavanje u Parku te tradicionalno bavljenje stočarstvom i poljoprivredom uz očuvanje predaje tradicijskih znanja.

Visinski profil Parka prirode Učka obuhvaća nadmorsku visinu od 60 -1401 m. Glavni vrhovi Učke su Vojak 1401 m, Suhi vrh 1.333 m i Sisol 835 m, a Ćićarije Planik 1272 m i Brložnik 1093 m. Flora Učke je vrlo značajna, sadrži **endeme** poput učkarskog zvončića (*Campanula tommasiniana*), justinovog zvončića (*Campanula justiniana*), istarskog zvončića (*Campanula istriaca*) i drugih rijetkih biljaka. Od rariteta **faune** treba posebno istaknuti **surog orla** (*Aquila chrysaetos*), **velebitsku guštericu** (*Iberolacerta horvathi*), **crnog daždevnjaka** (*Salamandra atra*), **skakavca** *Saga pedo*, **endemičnog puža** *Medora makarskensis albescens* i dr. Osnovne tipove vegetacije čine **šume**: bukove, crnograbove (*Seslerio-Ostryetum*), bjelograbove (*Quercus-Carpinetum orientalis*), te sađene crnogorične kulture – crni bor (*Pinus nigra*) i smreka (*Picea abies*). Neobično je raznolika i bogata **vegetacija travnjaka**, te endemična vegetacija stijena i točila. Posebne zanimljivosti Parka su kula-vidikovac na vrhu Učke – Vojaku, poučne staze, **geomorfološki rezervat Vela draga** (u «istarskom» dijelu parka), kanjon bujice Banine, u manjem dijelu šume maruna i drugo. Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode „Učka“.

2. Rječina - uvrštena u NATURU 2000⁵ 2013. radi očuvanja endemske životinjske vrste bjelonogi rak (*Austropotamobius pallipes*) i karbonatnih stijena hazmofitske vegetacije. Najvažnija je rijeka grobničkog kraja, čija je dužina 18,3 km dok je širina od 9 do 16 m. Rječina predstavlja tipično kršku rijeku s jakim vreloom pod impozantnom stijenom, duboko usječenim kanjonom, te mnogobrojnim brzacima i slapovima. Dolina Rječine predstavlja specifičan biotip vezan uz flišnu podlogu (vodonepropusna nekarbonatna flišna distrična smeđa tla) pa je stoga ovo područje bogato izvorima, a odlikuje sa svježinom i specifičnom mikro klimom u krškom okruženju. Dolina se pruža od Ilirske Bistrice (Slovenija) preko uvale Dletvo, pa sve do Bakarskog zaljeva. Dolinom Rječine prodire kontinentalni utjecaj prema moru preko bukovich i kitnjakovih šuma, dok s druge strane od mora dolinom prodiru mediteranski utjecaji (šuma bjelograbića s lovorom i pojedinačna crnika) te na tom prostoru kontinentalni utjecaj uvelike nadmašuje mediteranski. Pritoke rijeke Rječine predstavljaju sljedeće rijeke ponornice: Sušica - najveći lijevi pritok, Ričunica, Lužac, Zahumčica, Zala - desni pritok Sušice, Golubinka. Na Grobničkom polju, pokraj mjesta Majer se do 1941.g. nalazilo jezero kojeg su zatrpali Talijani, a 1968.g. je na Rječini izgrađeno umjetno jezero Valići.

Prijedlog mreže NATURA 2000 u Republici Hrvatskoj priređen je temeljem znanstvenih podataka i stručnih procjena o važnosti pojedinih područja za vrste i staništa ugrožene na europskoj razini, sukladno kriterijima zadanim Direktivom o pticama i Direktivom o staništima. Sljedeća tablica daje pregled područja važna za zajednicu (SCI) kao i područja posebne zaštite (SPA) na području LAG-a "Terra liburna". **Karta NATURE 2000 nalazi se u Dodatku 3., dok je popis ostale zaštićene prirodne baštine u dodatku 4.**

Tablica 2: Površine prijedloga Natura 2000 za područje LAG-a "Terra liburna"

Naziv LAG-a	Površina (ha)	Površina SCI	Udio SCI (%)	Površina SPA (ha)	Udio SPA (%)	Ukupna površina N2K (ha)	Ukupni udio N2K (%)
"Terra liburna"	43.323,01	13.692,20	31,37	13.641,24	31,49	13.641,46	31,49

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.

Nedovoljno poznata i slabije istražena prirodna baština nalazi se u velikom dijelu na području Općine Matulji, nekih dijelova Općine Klana te dijelova Općine Viškovo. U ovo

⁵ Temeljem Uredbe o ekološkoj mjeri (NN 124/13) kao lokalitet HR 2000658-Rječina

skupini su prisutni neki vrijedni i rijetki tipovi travnjaka, novi ili nedovoljno poznati krški objekti, specifični tipovi šuma povezani s kraškim reljefom, kao eventualno i rjeđi tipovi vegetacije te hidrografije na flišu (Pasjak-Brce, Dlitvo kod Klane i dr.). U šumama i uz naselja postoji i velik broj vrijednih, starih stabala koja je tek potrebno evidentirati. Liburnija i kastavski kras posjeduju vrlo zanimljive autohtone sorte kulturnog bilja – poput lovranskog maruna, lovranske trešnje, brgujskog kapuza ili vinove loze jarbola i belica što je sve potrebno bolje istražiti i valorizirati te je potrebno obaviti dodatna istraživanja prirodne baštine.

2.1.5. Kulturno povijesna i tradicijska baština

Povijest najvećeg dijela područja LAG-a, poznato je pod nazivom Kastavština, a postojanje prapovijesne gradine na mjestu današnjega Kastva datira iz 11. stoljeća prije Krista gdje su pronađeni predmeti iz mlađeg kamenog doba, rimski novac i žarni grobovi te kasnolatska nekropola iz razdoblja od 6. do početka 2. stoljeća prije Krista. Brojni vrhovi na Liburniji su bili nastanjeni još u brončano i željezno doba te su i danas dosta dobro sačuvane gradine pod nabujalom vegetacijom.

Na području LAG-a u prapovijesnom razdoblju živjeli su Liburni, jedno od ilirskih plemena, te se zato ovaj kraj naziva Liburnijom. U to doba u jednom dijelu područja prolazio je liburnijski limes, Claustra Alpium Iuliarum, sustav utvrda, prepreka i komunikacija između Julijskih Alpa i Jadranskog mora, koji je sagrađen u kasnoantičko doba zbog zaštite prilaza sjevernoj Italiji iz Panonske nizine, odakle su tijekom seoba od 3. do 7. stoljeća nadirali mnogi narodi. Taj je sklop počeo graditi Car Galijen i to kao niz vojnih objekata raspoređenih u dužini i dubini, koji su u sustav utvrda povezani u 4. stoljeću. Na području Klane i Jelenja očuvani su dijelovi zida. U 7. stoljeću Liburniju naseljavaju Hrvati. Sto godina kasnije Liburnija postaje dijelom Hrvatske države, koja dostiže vrhunac svoje moći za vrijeme kralja Tomislava (910.-930.) i Petra IV. Krešimira (1058.-1074.), a protezala se uz morsku obalu od rijeke Cetine u Dalmaciji sve do rijeke Raše u Istri. Nakon propasti hrvatske države, na početku 12. stoljeća, Liburnija postaje dio njemačkog carstva.

U ranom srednjem vijeku **Klana** je imala obrambeno značenje, pa se naselje oblikovalo oko srednjovjekovne kule. Prvi se put spominje 1273. godine, kada pripada Puljskoj biskupiji. Iz 1439. godine postoji zapis na župnoj crkvi sv. Jerolima, pisan glagoljicom, koji dokazuje uporabu tog pisma i na ovom području. Tada se naselje razvija kao trgovište. Postoji prijepis razvoda iz svibnja 1541. godine na latinskom jeziku, kojim su se, radi neprestanih prijepora, pokušale utvrditi granice između područja Kastva i Buhnja. Mjesto **Matulji**, javlja se u pisanim povijesnim izvorima sredinom 17. stoljeća, a prethodi mu skup obiteljskog imena Matulja, izvorno Matuglia. Množina obitelji Matulja dala je malom zaseoku podno lokaliteta Frlanije ime Matulje koje je već početkom 19. stoljeća u službene dokumente uknjiženo u današnjem obliku – Matulji. **Kastav** je bio izuzetno važno upravno, ekonomsko i kulturno središte čitave Istre i Primorja. Kastvom nikada nije uistinu vladala tuđinska ruka, pa u 17. stoljeću postaje posjed Isusovaca, za čije je vladavine započeta gradnja Crekvine, izvorno Crkve sv. Marije, impozantno, no, nikada dovršeno najveće sakralno zdanje na ovome području. U 18. stoljeću kastavska je gospoštija pripala državnoj komori, a zatim i pod francusku vlast. Cijelo je područje 1814. godine postalo dijelom riječkog okružja, a nešto kasnije, čitavo ilirsko Primorje zajedno s Kastvom pripalo u istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu. **Viškovo** ili njegov najveći dio - Halubje, kraj je pastirske tradicije, o čemu svjedoči sam naziv koji potječe od riječi halupa - pastirska koliba. U srednjem vijeku cijelo je područje pripadalo Kastavskoj komuni, čiji je povijesni tijek obilježen vladavinom feudalnih gospodara Devinaca, Walseevaca potom i Habsburgovaca te starim zakonom "Zakon Grada Castua od letta 1400." U 16. stoljeću kroz današnje Viškovo prolazila je prometnica koja je spajala Rijeku i Ljubljanu. Naselje Viškovo nastalo je prema procjeni povjesničara u 18. stoljeću, po selu sv. Matej, sagrađeno na malenom

brežuljku "Viškov breg". Samostalna upravna Općina **Jelenje** nastaje 1895. godine kao dio jedinstvene uprave Općine Grobnik (Jelenje Dolnje, Grobnik i Cernik-Čavle). Pretpostavka je da je Jelenje dobilo ime po predjelu gdje se okupljalo na pašu mnogo jelena ili po Jelenskom polju prije 13. stoljeća (prema mnogim pronađenim tatarskim, rimskim ili japodskim grobovima).

Ribarsko i pomorsko naselje **Opatija** razvilo se oko benediktinske Opatije Sv. Jakova, koja se prvi put spominje 1453. godine. Riječki patricij Iginio Scarpa, otkrio je čari Opatije te je sagradio 1844. godine svoj ljetnikovac koji je nazvao Villa Angiolina čime je započeo razvoj turizma. **Lovran** je zbog geografskog položaja 1527. godine, uz dopuštenje Ferdinanda Habsburškog, postao prvo pomorsko uporište Petra Kružića i njegovih Uskoka. U to vrijeme javlja se posebna mjerna jedinica za tekućinu "lovranski barel" koja sadrži 48 bokala ili 76,9 litara, a vino, marun i trešnje iz lovransčine postaju sve traženiji proizvodi. Područje **Mošćenica** bila je samostalna komuna u posjedu Kastavske gospoštije od 1374. godine (u oporuci pisanoj na njemačkom jeziku grofa Ugona iz Duina, ali i u glagoljskom pisanom dokumentu iz 1395. godine, kojim su se određivale granice između Mošćenica i Košljaka). Vlasnici Mošćenica su bili puljski biskupi, grofovi iz Duina te grofovi Walsee koji u drugoj polovici XV. stoljeća ustupaju svoj posjed caru Fridrihu III Habsburškom. Mošćenice su 1637. godine dobile gradski statut. Javne isprave, urbari, notarski zapisi, statuti od 14. do 17. stoljeća pisani su hrvatskim jezikom - glagoljicom, koja je na istarsko - kvarnerskom području doživjela najveću primjenu i procvat.

Za područje Liburnije počinje period moderne uprave s dolaskom Napoleona na početku 18. stoljeća, a povijesna 1848. godina bila je prijelomna u konačnom razrješavanju feudalnih odnosa. S gospodarskim razvojem Austro-Ugarske monarhije, posebno nakon dovršetka izgradnje južnih željeznica i boljim prometnim povezivanjem s Opatijom i Rijekom započinje razvoj turizma u Opatiji najprije, a potom u Lovranu. Prvi hotel 'Kvarner' izgrađen je 1884. godine u Opatiji, a među prvim gostima bio je kralj Saske Friedrich II August. Zahvaljujući blagoj klimi i velikom broju sunčanih dana tokom čitave godine Opatija i Lovran postaju lječilište, zimovališta i odmarališta uglednih osoba i obitelji iz Habsburške monarhije. Osim njih, boravili su mnogi književnici, filozofi, pisci, pjesnici i glazbenici svjetskog glasa. Početkom studenog 1918. talijanska je vojska zauzela Opatiju i Volosko, a nakon uspostave željezničkog prometa na pruzi Pivka-Matulji započelo je njezino osvajanje Kastavštine kao i Rijeke, Sušaka i Grobnika. Između dva svjetska rata na ovim prostorima Rapalskim je ugovorom 1920. godine teritorij kastavske općine podijeljen između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Riječke države i Kraljevine Italije. Nakon drugog svjetskog rata sadašnje područje LAG-a postaje sastavni dio bivše Jugoslavije, a od 1991. godine Republike Hrvatske.

Ukupan broj zaštićene kulturne baštine iz Liste zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske za nepokretna kulturna dobra, pokretna kulturna dobra i nematerijalna kulturna dobra za područje LAG-a prikazuje se u sljedećoj tablici, a detaljnije je opisano u Dodatku 5.:

Tablica 3: Zaštićena kulturna baština na području LAG-a "Terra liburna"

Vrsta	NEPOKRETNNO		POKRETNNO			NEMATERIJALNO
	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Pojedinačno	Zbirka	Muzejska građa	
LAG - UKUPNO	34	18	8	6	1	1

Izvor: Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, 2016.

Čitav prostor LAG-a premrežen je tisućama kilometara **suhozidne stočarske i poljoprivredne infrastrukture** koji se sastoji od podzida za poljoprivredne terase i puteve, pastirskih skloništa,

lokava, gumna i gromača. Čitava infrastruktura nije vezana vapnenom žbukom i propada zbog utjecaja vremenskih agenata kiše i vjetra te rasta vegetacije. Suhozidi su ugroženi antropogeni i ekološki krajobraz i kulturna i etnološka baština koji je potrebno obnoviti i valorizirati u cilju bavljenja tradicionalnom i inovativnom poljoprivredom i održivim ruralnim turizmom.

2.2. Kvaliteta života i stanje infrastrukture

Dobra **komunalna infrastruktura** preduvjet je razvoja određenog područja, temelj urbanog življenja te pokazatelj kvalitete života na tom području. Način obavljanja komunalnih djelatnosti prepušten je samoupravnom djelokrugu jedinica lokalne samouprave koje ga na taj način prilagođavaju svojim specifičnostima i potrebama stanovništva i gospodarstva. Razvijena komunalna i poslovna infrastruktura postavlja se kao temelj pri strateškom planiranju razvojnih projekata u domeni gospodarstva, poduzetništva, poljoprivrede, kulture, zdravlja, upravljanja okolišem, te kao takva izravno uvjetuje razvoju ruralnog područja.

2.2.1. Vodoopskrba, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda

Područje LAG-a pokriveno je javnom vodoopskrbnom mrežom s priključenih 99% svih subjekata, kućanstava i gospodarstva. Velikim ulaganjima JLS-a posljednjih nekoliko godina priključena su i mjesta u zaleđu područja LAG-a. Međutim, još postoje određena područja koja je potrebno spojiti na vodoopskrbnu mrežu. Također, postoji potreba i za izgradnjom novih vodovodnih ogranaka, posebice u Općini Viškovo i Općini Matulji, u zamjenu za postojeće ogranke koje su mještani sami izvodili, a zbog starosti, nekvalitetne ugradnje i pojačanog prometa počeli pucati. U tom segmentu nužna je kompletna rekonstrukcija sustava.

Opskrba vodom za veći dio LAG područja omogućena je iz izvora Rječine (izvorišta Zvir 1, Zvir 2, Martinšćica, Perilo, kaptirani izvor Dobra i Dobrica) i izvora na Učki (Mala Učka, Vela Učka, Tunnel Učka, izvorišta Rečina i Sredić) te dio iz vodospreme Starod, budući se još uvijek nekolicina naselja opskrbljuju vodom iz Republike Slovenije.

Zaštita voda kao jedna od osnovnih zadaća djelatnosti odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda spada među najznačajnije zadaće zaštite okoliša, posebice s obzirom na sveprisutan kraški teren i brojne ponornice. Izgradnja javne odvodnje otpadnih voda (sanitarne i oborinske) nije pratila razvoj vodovoda što je za posljedicu imalo to što mnoga područja, posebno u zaleđu područja LAG-a nisu spojena na sustav odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda (Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Klana, Jelenje). Uzimajući u obzir da je konfiguracija terena na čitavom području zahtjevnija, izgrađeno je niz lokalnih crpnih stanica precrpljivanja otpadne vode u gravitacijske kolektore. Mnogobrojna tijela državne uprave i druga javna tijela te JLS i njihova komunalna poduzeća zajedničkim projektima, nastoje zaštititi vode. U tu svrhu, posljednjih se nekoliko godina počelo sa izgradnjom sustava sanitarne odvodnje u okviru Projekta Jadrana-zaštita od onečišćenja voda u priobalnom području pa su tako izgrađeni glavni **kolektori** od Voloskog do centra Matulja, zatim do početka Jušića prema Kastvu i dalje u pravcu Rijeke. Sva ostala odvodnja završava preko opatijskog sustava na uređaju za pročišćavanje otpadnih voda u Ičićima. Prostornim planovima nekih JLS definirane su izgradnje cjelovitih sustava odvodnje otpadnih voda, neki s posebnim sustavom sanitarnih otpadnih voda i posebnim sustavom oborinskih otpadnih voda i izgradnja razdjelnih sustava odvodnje.

Oborinske vode Liburnijske obale i zaleđa se preko bujičnih vodotoka odvede u obalno more ili slobodno irigiraju u tlo (šire zaleđe) bez prethodnog pročišćavanja.

Uvidom u prostornu dokumentaciju, a koja se odnosi na planirane zahvate vezane za odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda, može se zaključiti da je nužno sanirati sadašnje stanje odvodnje

otpadnih voda kao jednu od mjera zaštite voda od onečišćenja, te je za istaknuti potrebu za širenjem mreže odvodnje na čitavom području LAG-a.

2.2.2. Gospodarenje otpadom

Na području LAG-a nalazi se **Županijski centar za gospodarenje otpadom Marišćina** (ŽCGO), središnji dio integralnog sustava gospodarenja otpadom u Županiji. Uz centar, sustav će obuhvaćati postrojenje za mehaničko-biološku obradu nesortiranog komunalnog otpada i pretovarne stanice na Cresu, Krku i Rabu te u Novom Vinodolskom i Delnicama. Komunalni otpad u gradovima i općinama Županije sakupljaju komunalna društva i odlažu na odlagališta komunalnog otpada. Na području LAG-a ima **2 odlagališta komunalnog otpada**: Viševac koji je u potpunosti saniran i Osojnica. Navedenim se aktivnostima doprinosi **smanjenju utjecaja na okoliš** što je važno pitanje zaštite okoliša za sve JLS gdje **otpad postaje strateški resurs** od kojeg se dobivaju određene količine **energije**. Finalni proizvod po prikupljenom i prethodno obrađenom komunalnom otpadu u ŽCGO-u je biostabilat (otprilike trećina ukupnog otpada) koji se trajno odlaže u prostor biorektorskog odlagališta. Njegovim se vlaženjem proizvodi odlagališni plin, a kontroliranom ekstrakcijom on će se isto tako koristiti za proizvodnju električne struje. Drugi važan proizvod je gorivo iz otpada koje će se u budućnosti koristiti kao alternativno gorivo u cementarama. Novi odlagališni prostor poseban je po zaštiti dna odlagališta zbog sprječavanja onečišćenja podzemlja te po gornjem brtvenom sloju koji sprječava emisiju odlagališnog plina u zrak i služi kao podloga za rekultivaciju autohtonim kulturama. U tom smislu ovaj cjelovit sustav gospodarenja otpadom omogućuje saniranje ili zatvaranje postojećih odlagališta, saniranje preostalih 'crnih točaka' i lokacija u okolišu s visoko opterećenim otpadom te povećanje svijesti stanovništva o materijalnim i energetske svojstvima pojedinih vrsta otpada.

Poticanjem kompostiranja u vlastitom prostoru (za što se procjenjuje da na razini Županije čak 32% korisnika ima uvjete i može usvojiti nove prakse), saniranjem "divljih odlagališta", odvozom u reciklažna dvorišta, te primjenom modernih praksi razvrstavanja i uporabe, moguće je doći do zadovoljavajućih rezultata u gospodarenju otpadom.

2.2.3. Zaštita okoliša

Prema podacima Nastavnog zavoda za javno zdravstvo u Rijeci, na području LAG-a, prema prikupljenim uzorcima **vode za piće** iz vodoopskrbnog sustava opatijskog područja (Tunel Učka, Vela Učka, Mala Učka, Rečina i Sredić) i riječkog područja (Zvir 1, Zvir 2) te fizikalno-kemijskim pokazateljima, može se ustanoviti da je zdravstvena kakvoća vode za piće ispravna. Učestalost uzimanja uzoraka vode za piće iznosi 22 mjesečno odnosno 264 puta godišnje.

Kakvoća zraka iz mjernih postaja Opatija-Gorovo, Viškovo-Marišćina te Viškovo-Viševac pokazala je ispod granične vrijednosti zraka što znači da ne postoji ili je najmanji mogući rizik od štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš u cjelini.

Ocjena **kakvoće mora** za kupanje na plažama promatrana je kroz prikupljenih 34 uzoraka na području Općine Lovran, Grada Opatije i Općine Mošćenička Draga. Analiza prikupljenih podataka pokazala je izvrsnu kakvoću mora na 33 uzoraka dok je 1 uzorak sa kupališta u Gradu Opatiji ocijenjen zadovoljavajućim.

Prema mjernoj postaji Rijeka, koncentracija peludi u zraku je niska.

U okviru koncepta održivog razvoja, potrebno je usmjeriti aktivnosti na smanjenje negativnih utjecaja na okoliš te održavanje i poboljšanje kvalitete okoliša u cjelini.

2.2.4. Javni prigradski promet

Na području LAG-a ima 18 prigradskih linija za prijevoz putnika u javnom prijevozu koje linijama povezuju gotovo 60% naselja unutar područja LAG-a i županijski centar Rijeku. Javni prijevoz u cestovnom prometu obavlja tvrtka "Autotrolej" iz Rijeke sa dvije grupe prigradskih linija, iz terminala Rijeka i terminala Opatija. Javni prigradski promet ima malu frekvenciju. Nešto su bolje organizirane jedino linije sa vezama prema Rijeci. Nedostatak čini horizontalna povezanost između više općina, dok je okomita povezanost dobro zastupljena prigradskim linijama. Ipak, sukladno navedenim potrebama, od rujna 2013. godine otvorena je nova direktna linija za javni prigradski promet na relaciji Marinići-Kastav-Opatija-Ika, dok je 2015. godine otvorena linija Opatija-Kosovo-Pobri-Zatka-Zagrad-Veprić.

2.2.5. Prometna infrastruktura

Geografski položaj LAG-a od izuzetnog je značaja kada se promatra njegova prometna povezanost s manjim i većim središtima u Europi. Dva su primarna međunarodna pravca na području Županije koji integriraju hrvatske prostore u europski prometni i gospodarski sustav, a to su Paneuropski koridor Vb koji povezuje Rijeku i Zagreb iz pravca Barcelone do Kijeva te koridor X koji povezuje sjeverni dio Europe, Rijeku i Zagreb sve do Istambula. Jadranski obalni pravac, koji prolazi područjem LAG-a, i povezuje alpsko područje s Jadranom i dalje prema Crnoj Gori, Albaniji i Grčkoj. Oba pravca prolaze kroz područje LAG-a.

Cestovna mreža na području LAG-a ima zadovoljavajuću gustoću, ali loše tehničke elemente i nedostatne propusne moći, posebno na područjima gradova uz obalu. U posljednjih dvadeset godina izgrađeno je 26 km autocesta i polu-autocesta.

Područje LAG-a **cestovnim prometom** povezano je:

- Jadranskom **autocestom** (A7) sa Gradom Rijekom, a koja se spaja na autocestu Zagreb-Split-Dubrovnik (A1)
- autocestu Bosiljevo-Rijeka (A6)
- autocestom A8 koja povezuje područje LAG-a sa Istarskom županijom, a koja se također nastavlja na autocestu A7.

Unutar samog područja LAG-a, potrebno je istaknuti da se cestovno prometovanje vrši putem županijskih i državnih cesta. Istočnom obalom Istre, područje općine Lovran i Mošćenička Draga te grad Opatija povezani su sa ostalim područjem LAG-a državnom cestom D99. U manjem broju zastupljene su lokalne ceste što upućuje na potrebu boljeg lokalnog prometnog povezivanja unutar područja LAG-a kako je to već navedeno u točki komunalne infrastrukture i prigradskog prijevoza.

Što se **pomorskog prometa** tiče za područje LAG-a važne su **luke**, od županijskog značaja, **otvorene za javni promet**, Mošćenička Draga, Lovran i Opatija. Sidrište za prihvat putničkih brodova za kružna putovanja u međunarodnom prometu je sidrište luke Opatija.

No, kako je najznačajnija luka u RH, Rijeka, u neposrednoj blizini područja LAG-a, odličan položaj prema ciljanim tržištima, naglašava njenu međunarodnu i ekonomsku važnost budući se razvija intermodalni prijevoz koji koristi prometne pravce na ovom području te mogućnost razvoja logističkog centra u Matuljima. Tome dodatno doprinosi činjenica da riječka luka ima prednosti u odnosu na sjeverne europske luke, Rotterdam i Hamburg, u kraćem putovanju brodova čime roba stiže na europska tržišta uz manje troškove prijevoza iz luka Dalekog Istoka.

Područje LAG-a nalazi se **u blizini međunarodnih zračnih luka**, a najbliža je Zračna luka Rijeka na otoku Krku, udaljenom od sjedišta LAG-a svega 35 km. Ostale obližnje zračne luke

su Trst na 80 km, Pula na 100 km, Ljubljana na 120 km i Zagreb na 160 km udaljenosti od područja LAG-a.

Na području LAG-a prolazi magistralna **željeznička jednokolosiječna pruga** Rijeka – Šapjane – Ilirska Bistrica u Republici Sloveniji (I. reda). Ovom prugom ostvaruje se željeznička veza za Ljubljanu i Trst čime su Matulji povezani na europsku željezničku mrežu i dalje na Austriju i Njemačku, a preko Rijeke i Zagreba na državne i druge pravce prema Mađarskoj i ostalim zemljama Centralne i Istočne Europe. Pruga je građena krajem 19. stoljeća, a svojevremeno je imala znatnog utjecaja na razvoj i prostorne transformacije ovog kraja. Kolodvor u Matuljima bio je u funkciji šireg područja, posebno Opatije. Funkcija i opseg željezničkog prometa je u stalnom opadanju, posebno putničkog prometa. Željeznički kolodvori su u Matuljima, Jurdanima i Šapjanama, a stajališta još u Permanima, Rukavcu i Brgudu (izdvojeno od naselja). U Šapjanama je međunarodni granični željeznički prijelaz.

2.2.6. Komunikacijska infrastruktura

Na području LAG-a djeluje **13 poštanskih ureda** sa vlastitim poštanskim brojem, a koji pružaju različite financijske i poštanske usluge žiteljima jedinica lokalne samouprave.

Razvoj telekomunikacijske infrastrukture na području LAG-a pratio je dinamiku urbanističkog razvoja navedenog područja. Sve općine i gradovi područja LAG-a imaju dobro razvijenu telekomunikacijsku mrežu; područne centrale i dostatno telefonskih priključaka s mogućnošću proširenja. Telekomunikacijsku infrastrukturu prati kontinuirano povećanje kako instaliranih priključaka i gustoće telefonskih priključaka, tako i proširenje asortimana telekomunikacijskih usluga. Jednako tako, javlja se potreba za izgradnjom i dodatnim proširenjem distribucijske kanalizacijske mreže (DTK).

U segmentu mobilne telefonije, pokrivenost mobilnom telekomunikacijskom mrežom na području LAG-a je zadovoljavajuća, iako pojedina dislocirana naselja područja Klane i zaleđa Opatije imaju slabiju pokrivenost. Podizanje razine pružanja usluga riješiti se može proširenjem kapaciteta postojećih koncesionara i eventualnim novim davateljima usluga, a izgradnja novih optičkih vodova predviđena je provedbom projekta e-Županija.

RR odašiljač Učka je važan za rad pošte, javne telekomunikacije te sustava radara, radio i TV, sustava veza Radio i TV.

2.2.7. Energetika

Najznačajniji oblici energetske potrošnje na području LAG-a su tekuća goriva, električna energija, kruta goriva i plin. Elektro energetska sustav u Županiji se opskrbljuje iz vlastitih izvora, a manjak iz susjednih područja. No, nema značajnijih industrijskih potrošača, a vrlo je nisko sudjelovanje plina. Područje LAG-a napaja se električnom energijom iz objekata od županijske važnosti: Transformacijska stanica Matulji 110/10(20) kV i Lovran 110/10(20) kV; distribucijski dalekovod 2x220kV, Matulji-Ilirska Bistrica, Matulji-Lovran, Lovran-TE Plomin. Također, transformacijska stanica Mavri 35/10(20). Trafostanice su različitog tipa i izvedbe (stupne, seosko-zidane, gradske-zidane, montažno-betonske, ugradbene u objektu), a svojom lokacijom i kapacitetom zadovoljavaju potrebe današnjeg konzuma. Potrebno je istaknuti da obzirom na porast opterećenja postojećih potrošača i stambenu izgradnju niskonaponska mreža se stalno širi i nadograđuje. Na području LAG-a nisu dovoljno iskorištene mogućnosti uporabe niskotemperaturne otpadne topline iz industrijskih energetskih procesa te

obnovljivih prirodnih energetske izvora: sunčeve energije, biomase, mali vodotoci i energije vjetra.

Sukladno konceptu plinifikacije Županije prirodnim plinom, predviđena je izgradnja nove opskrbe plinske mreže na području Liburnije, a opskrba plinom predviđena je priključenjem na transportno-distributivni plinovod prirodnog plina Viškovo - Matulji iz Mjerno-redukcijske stanice Rijeka - Zapad.

2.2.8. Poslovna infrastruktura

Razvoju poslovne infrastrukture na području LAG-a doprinijela je poduzetnička tradicija i veliki broj poduzetnika kastavštine pa su tako u funkciji 10 poslovnih zona na području pet jedinica lokalne samouprave: Kastav, Viškovo, Matulji, Klana i Jelenju. Mogućnosti **za daljnji razvoj** još 5 poslovnih zona koje su u raznim fazama pripremljenosti u pogledu projektne dokumentacije i potrebnih dozvola za gradnju. Sljedeća tablica pokazuje poslovne zone u funkciji s pripadajućim površinama s brojem tvrtki i brojem zaposlenih te budućih poslovnih zona.

Tablica 4: Poduzetničke zone koje su u funkciji 2016.godine

JLS	Naziv poduzetničke zone u funkciji	Površina prema poslovnom planu (ha)	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih	Mogućnosti za daljnji razvoj poslovnih zona
Grad Kastav	RZ ŽEGOTI	12,5	15	247	RZ Žegoti na 3 ha
Općina Viškovo	RZ 5 RZ 7	30,6	52	471	RZ Marišćina od 7 ha
Općina Matulji	R1 Matulji PZ Rupa K11 R2 Matulji PZ Jušići K3 PZ Mučići PZ Jurdani	37,54	53	772	- Intermodalni centar Miklavija na 158,5 ha - PZ Permani K12 na 2,56 ha - slobodne površine od 47,61 ha u ostalim PZ
Općina Klana	DI Klana	18	1	400	RZ Pod klanac na 2,75 ha
Općina Jelenje	PZ Astra	5	2	16	/
LAG	10 zona	103,64	123	1906	

Izvor: Obrada podataka autora iz Analize poslovnih zona u PGŽ, 2015., RRA PORIN

2.2.9. Društvena infrastruktura

Na području LAG-a ima ukupno 16 obrazovnih institucija od čega je 8 osnovnih, 6 srednjih i jedna visokoobrazovna institucija. Ustanova za predškolski odgoj ima 15.

U Opatiji djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i hotelijerstvu pri Sveučilištu u Rijeci. Ima šest srednjih škola: gimnazija, ugostiteljska škola, hotelijersko-turistička škola, obrtnička škola te dvije glazbene škole. Na ostalim područjima LAG-a djeluju osnovne škole i dječji vrtići (predškolski odgoj). Područje LAG-a ima dobro razvijenu mrežu obrazovnih i predškolskih ustanova. Uskoro kreće izgradnja dječjeg vrtića u Mošćeničkoj Dragi. Postoji potreba za izgradnjom novih ili proširenjem starih dječjih vrtića u cilju povećanja kapaciteta istih. Tako Općina Viškovo izrađuje projektnu dokumentaciju za izgradnju nove zgrade jaslica za povećanjem kapaciteta dječjeg vrtića. Isto je i za novu zgradu osnovne škole radi nedostatnog kapaciteta osnovnoškolskog obrazovanja.

Potrebno je istaknuti važnost predškolskih i obrazovnih institucija i ustanova koje su bitan faktor za osiguranje odgovarajuće obrazovne strukture stanovnika kako bi za razvojne potrebe područja LAG-a stvorili kvalitetnu radnu snagu s potrebnim vještinama i znanjima nužnim za osiguranje konkurentnosti ruralnog područja.

Kulturna infrastruktura na području LAG-a je zadovoljavajuća. Svako mjesto ima knjižnicu ili čitaonicu, te jedan od kulturnih sadržaja pa tako postoji jedan muzej i muzejska zbirka, 3 etno zbirke, 8 galerija te dvije ustanove: Festival Opatija i Ivan Matetić Ronjgov u Viškovu. U većini knjižnica postoje multimedijalne dvorane. Ističe se da se u svim mjestima područja LAG-a održavaju tijekom cijele godine razne manifestacije: kulturne, tradicionalne, vjerske i eno-gastronomске koje zadovoljavaju na drugačiji način kulturne potrebe stanovništva i gostiju. Značajna kulturna događanja ne samo na lokalnoj razini su 'Kastavsko kulturno leto', Liburnia film festival i drugi. Ostale kulturne potrebe (kazalište, kina, muzeji, izložbe i dr.) stanovništvo s područja LAG zadovoljava u obližnjoj Rijeci.

Na području LAG-a djeluju ustanove zdravstva i to primarne zaštite, privatnih ordinacija i poliklinika te socijalne skrbi koje se odnose na domove za starije osobe u Volosku, Doma za djecu Lovran, Thalassoterapia⁶ u Opatiji koja predstavlja sponu organiziranog zdravstvenog turizma i zdravstvene djelatnosti, zatim specijalističke ordinacije i privatne poliklinike (pedijatrija, ginekologija, ortopedija itd.).

U općini Jelenje je Psihijatrijska bolnica Lopača čiji je osnivač Grad Rijeka, dok je u Lovranu poznata Klinika za ortopediju.

Na području LAG-a djeluje jedina Hitna medicinska pomoć u Opatiji koja djeluje u sklopu Zavoda za hitnu medicinu Primorsko-goranske županije, a zvan područja LAG-a djeluje Zavod za hitnu medicinu Rijeka, a pregled društvene i zdravstvene infrastrukture na području LAG-a prikazuje sljedeća tablica, te detaljnije Dodatak 6.

Tablica 5: Društvena i zdravstvena infrastruktura

Ustanove	Predškolski odgoj		Osnovne škole		Srednje škole		Fakulteti		Zdravstvo					
	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj djece	Broj ustanova	Broj studenata	Bolnica	Opća/turisti-ambulantna	Stomatološka ordinacija	Ljekarna	Dom zdravlja	Poliklinike
LAG	15	1983	8	3545	6	1508	1	3156	3	17	50	13	8	7

Izvor: Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta, Ministarstvo zdravlja, 2015.

Zbirni pregled kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a pokazuje sljedeća tablica te je vidljivo da se većina institucija društvenih djelatnosti razvija u okviru urbane sredine pojedine jedinice lokalne samouprave. Također je vidljivo kako su najzastupljeniji kulturni sadržaji muzeji, galerije i zbirke te knjižnice ili čitaonice i to u svim jedinicama lokalne samouprave područja LAG-a. Domovi za odrasle osobe smješteni su u svim jedinicama lokalne samouprave na području LAG-a osim u Klani i Mošćeničkoj Dragi. Sportsko-rekreativni sadržaji su dobro zastupljeni na cijelom području LAG-a kako na javnim površinama ili pri osnovnim školama tako i u sklopu turističkih sadržaja.

⁶ Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju bolesti srca, pluća i reumatizma

Tablica 6: Zastupljenost kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreacijskih sadržaja na području LAG-a

JLS	Kultura			Socijala		Sport			
	Usta- nove u kulturi	Muzeji Gale- rije Zbirke	Knjižni- ca ili čitaonica	Centri socija- lne skrbi	Domi vi za odrasle i ml. osobe	Zatvoreni sadržaji		Otvoreni sadržaji	
						Dvo- rane	Bazeni	Nogomet Košarka Rukomet Atletika	Sport- sko rekre- acijske zone
LAG	3	18	8	1	6	7	2	14	7

Izvor: Obrada autora, Baza sportskih objekata Primorsko-goranske županije; Podaci iz JLS, 2015.

2.3. Gospodarske značajke područja

Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti stupila je na snagu 28. prosinca 2017.⁷, a prema Zakonu o regionalnom razvoju RH i njegovim Izmjenama i dopunama⁸, sve jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se prema **indeksu razvijenosti** i to po skupinama. Indeks je osmišljen s ciljem ujednačavanja metodologije mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Obuhvaća pet pokazatelja (stopu nezaposlenosti; dohodak po stanovniku; proračunske prihode jedinica lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave po stanovniku; opće kretanje stanovništva; stopu obrazovanosti).

Općine na području LAG-a većinom spadaju u VII. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS i u VIII. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u prvoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS. Izuzetak je Općina Klana koja spada u VI. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u trećoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS

Tablica 7. Ekonomski pokazatelji trgovačkih društava na području LAG-a za 2015. godinu

JLS	Broj trgovač kih društva	Ukupan broj zaposleni h	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Dobit poslovne godine	Gubitak poslovne godine
Kastav	344	1.786	1.583.001.202	1.538.708.201	52.292.277	16.938.322
Opatija	613	3.290	1.700.336.382	1.608.167.324	154.615.471	72.033.001
Matulji	461	1.888	1.090.611.168	997.297.938	123.176.981	38.889.442
Viškovo	473	1.911	1.101.467.179	1.055.483.230	64.692.350	29.441.881
Klana	32	617	1.296.947.179	284.372.868	11.143.930	482.533
Jelenje	72	242	157.350.813	150.454.115	6.915.141	1.666.004
Mošćeni- čka Draga	61	128	26.186.523	26.516.556	1.674.930	2.418.945
Lovran	137	606	230.951.984	233.205.886	7.073.988	10.841.480
LAG	2.193	10.468	7.186.852.492	5.889.206.118	421.585.068	172.711.608
PGŽ	8.986	56.077	30.234.974.449	29.173.964.923	1.585.811.649	1.303.172.116
Učešće LAG-a u %	24	19	24	20	27	13

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Rijeka, 2015.

⁷ Narodne novine br. 132/17

⁸ Narodne novine br. 147/14, 123/17

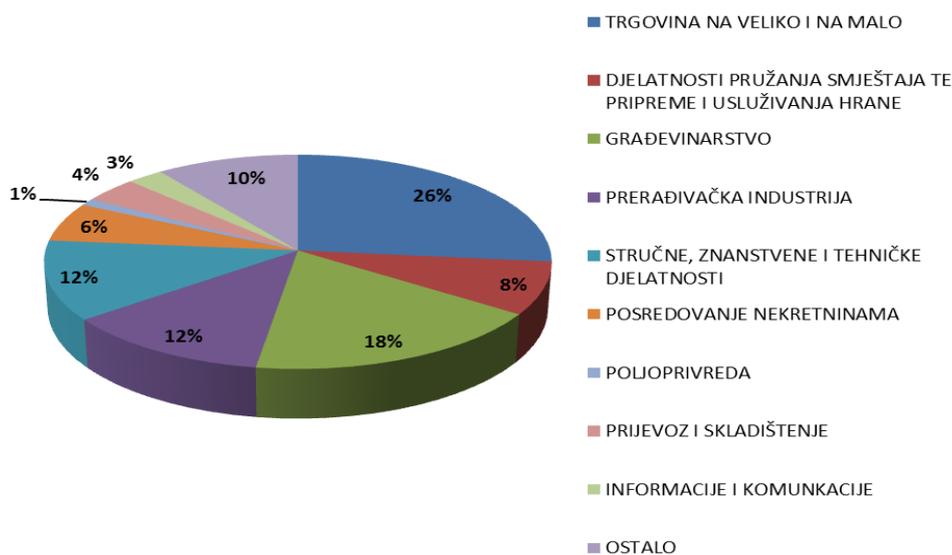

U prethodnoj tablici iskazuju se detaljnije gospodarske značajke LAG-a, čijom se analizom mogu postaviti budući gospodarski pravci razvoja.

Iz tablice možemo zaključiti da je područje LAG-a razvijeno prema ekonomskim pokazateljima, samo područje Općine Mošćeničke Drage ima vidljivo mali udio u gospodarstvu općenito radi malih poduzeća koja ne ostvaruju velike prihode. Područje Grada Opatije ima najbolje gospodarske pokazatelje. Na području LAG-a ima ukupno **2.193 trgovačkih društava** s ukupnim prihodima koji čine 24% učešća cjelokupnih županijskih prihoda, a ukupni rashodi imaju učešće od 13% u ukupnim županijskim rashodima. Ističe se pozitivan odnos između ukupnih prihoda i ukupnih rashoda, kao i odnos između dobiti i gubitka trgovačkih društava. Izvoz je veći od uvoza za razliku od županijskog istog odnosa. Gospodarski subjekti izdvajaju iznos u visini od 581,5 milijuna kuna za investicije u dugotrajnu imovinu (za daljnji razvoj u smislu planiranja novih sustava, usluga, proizvoda, postupaka i sl.). Ukupan broj zaposlenih u trgovačkim društvima iznosi **10.468**. Prema podacima iz 2013. godine, bilježi se rast ukupno registriranih poduzeća od 9,12%, dok je broj ukupno zaposlenih približno jednak.

Prema broju registriranih trgovačkih društava u strukturi djelatnosti na području LAG-a dominiraju djelatnosti trgovine na veliko i malo, građevinarstvo, prerađivačka industrija te stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti.

Grafikon 1: Struktura gospodarstva prema djelatnostima u LAG-u za 2015. godinu

Izvor: Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Rijeka, 2015.

Prema podacima **Obrtnog registra** Ministarstva poduzetništva i obrta iz studenog 2015. godine na području LAG-a bilo je evidentirano **1.425** registriranih aktivnih **obrta**. U odnosu na podatke iz prethodne strategije LAG-a "Terra liburna"⁹ primjećuje se blago smanjenje aktivnih obrta za 1,7%. Najviše se otvorenih obrta nalazi u Općini Matulji (306 registriranih obrta) i Općini Viškovo (301 registriranih obrta), a najmanje u Općini Klana (35 registriranih obrta) i Općini Mošćenička Draga (72 registrirana obrta).

⁹ Podaci su iz kolovoza 2013. godine, tadašnji broj aktivnih obrta je bio 1.449.

2.3.1. Turizam

Izuzetne mogućnosti razvoja turizma daje povoljan geoprometni položaj područja LAG-a iz kojeg proizlaze brojne prednosti kao što su blizina emitivnog tržišta, najbrži izlaz na more Kontinentalnoj Hrvatskoj i okolnih susjednih država te miješanje klimatskih tipova na relativno malom prostoru. Interesantno je spomenuti Uvalu Preluka, točku gdje se Mediteran najviše udubio u europski kontinent i uz prisutan vjetar tramontane daje odlične mogućnosti za surfanje. Područje LAG-a je dio Kvarnerske destinacije koja je druga po turističkim kapacitetima i turističkom prometu u RH.

Obalno područje LAG-a je vrlo atraktivno, posebice Opatijska ili Liburnijska rivijera (Opatija, Lovran i Mošćenička Draga). Sve općine LAG-a imaju aktivne turističke zajednice osim Općine Klana, u kojoj ne radi ured turističke zajednice pa nema evidencije turističkih kapaciteta i turističkog prometa. Naselja unutar područja LAG-a razvrstana su po turističkom razredu sukladno Pravilniku o proglašavanju turističkih općina i gradova i o razvrstavanju naselja u turističke razrede sukladno određenim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijima. Tako u razred A, naselja s najvećim brojem bodova, spadaju Opatija, Lovran, Medveja, Matulji i Mošćenička Draga.

Prema turističkom prometu na području LAG-a, u strukturi gostiju, prevladavaju strani gosti s najvećim udjelom u ukupnim ostvarenim noćenjima i dolascima u 2014. godini u svim promatranim mjestima. U ukupnom broju dolazaka i noćenja turista u Županiji, područje LAG-a ima udio od 21,65% odnosno 13,8% za 2014. godinu. U odnosu na 2013. godinu primjećuje se porast broja gostiju u većini općina i gradova, posebice na području grada Kastva i općine Viškovo, dok se u općinama Mošćenička Draga i Jelenje bilježi lagani pad.

Tablica 8: Broj dolazaka i noćenja turista u 2013. i 2014. godini na području LAG-a

JLS	2014			2013	Indeks ukupnog broja turista 2014/2013	
		UKUPNO	DOMAĆI	STRANI		UKUPNO
Kastav	dolasci	3.309	942	2.367	2.950	1,12
	noćenja	9.309	1.943	7.706	7.374	1,26
Lovran	dolasci	79.446	10.289	69.157	71.173	1,12
	noćenja	293.214	28.347	264.867	274.259	1,07
Matulji	dolasci	8.256	1.550	6.706	7.616	1,08
	noćenja	37.873	7.808	30.065	33.319	1,14
Mošćenička Draga	dolasci	41.433	1.376	40.057	44.379	0,93
	noćenja	203.029	5.173	197.856	218.698	0,93
Opatija	dolasci	389.811	57.786	332.025	369.691	1,05
	noćenja	1.135.656	135.647	1.000.029	1.122.805	1,01
Viškovo	dolasci	895	345	550	716	1,25
	noćenja	4.213	837	3.376	2.715	1,55
Jelenje	dolasci	801	124	677	987	0,81
	noćenja	3.368	609	2.759	3.549	0,95
LAG	dolasci	523.951	72.412	451.539	497.512	1,05
	noćenja	1.686.662	180.364	1.506.658	1.662.719	1,01
PGŽ	dolasci	2.419.864	271.167	2.148.697	1.662.719	1,46
	noćenja	12.212.423	1.048.849	11.163.574	12.348.195	0,99

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2015.

Većina smještajnog turističkog kapaciteta se nalazi na obalnom području LAG-a. U posljednje vrijeme se povećao broj turističkog smještaja u zaleđu LAG-a (Kastav i Viškovo). Za snažniji

razvoj ruralnog turizma potrebno je povećati smještajni kapacitet i sadržaje za goste naročito putem agriturizama i drugih oblika smještaja.

Na području LAG-a, 71 objekt je dobio oznaku Kvarner family, dok je 9 ugostiteljskih objekata dobilo oznaku Kvarner gourmet, a oznaku Kvarner food nosi 11 objekata. **Kvarner Family** je oznaka koja se dodjeljuje s ciljem brendiranja apartmana i kuća za odmor privatnih iznajmljivača smještaja na Kvarneru. Time turistički iznajmljivači dokazuju visoku turističku kvalitetu, standard, ugodno opremljen interijer i gostoprinstvo uvažavajući kulturnu baštinu i tradiciju kraja. Projekt Kvarner Family intenzivno radi na daljnjoj implementaciji i razvijanju podbrendova: **Pet Friendly** – namijenjen gostima s kućnim ljubimcima, **Bike Friendly** – namijenjen ciklo turistima, **Hike Friendly** – namijenjen turistima koji pješace, **Turizam bez barijera** - za osobe s posebnim potrebama. **Kvarner gourmet** i **Kvarner food** – su oznake koje predstavljaju nove brendove gastronomske ponude turističke regije Kvarner. Razlika između ova dva brenda je u tome što Kvarner gourmet predstavlja ugostiteljske objekte koji spajaju modernu i tradicionalnu kuhinju Mediterana, dok Kvarner Food ugostiteljske objekte koji nude tradicionalnu primorsko-goransku kuhinju. Turistička zajednica Kvarner organizira za privatne iznajmljivače kontinuirano edukaciju kako postići navedene oznake kvalitete.

Od posebnog značaja za turizam područja LAG-a su i 2 luke nautičkog turizma od kojih je Marina Opatija u Ičićima od posebnog značaja jer predstavlja početnu točku za krstarenja Jadranom, te Marina Admiral u Opatiji.

Neophodno je iskoristiti resursnu osnovu zaobalja LAG-a za bavljenje ruralnim turizmom na cijelom LAG području u sustavu novih, inovativnih i ambijentalno usklađenih smještajnih kapaciteta u sprezi s mrežom očuvanih prirodnih i antropogenih značajki ruralnog prostora i ponudom sportsko-rekreativnih i kulturno-tradicijskih sadržaja, međusobno povezanih i u sinergiji s turističkim proizvodima rivijere.

2.3.2. Poljoprivreda

Poljoprivrednim zemljištem se smatraju oranice, vrtovi, livade, pašnjaci, voćnjaci, maslinici, vinogradi ribnjaci, trstici i močvare kao i drugo zemljište koje se može privesti poljoprivrednoj proizvodnji. Na području Županije ima vrlo malo poljoprivrednog zemljišta koje pripada kategoriji "osobito vrijedno poljoprivredno tlo" i "vrijedno poljoprivredno tlo", a na području LAG-a to je samo Grobničko polje. Važan resurs čine šume na području Učke u površini od 25 ha i Lisini u površini od 44 ha koje predstavljaju II. kategoriju lokacija šumskog sjemenskog objekta¹⁰. Poljoprivredno gospodarstvo (PG) čine sve proizvodne jedinice na kojima se obavlja poljoprivredna djelatnost i kojima upravlja poljoprivrednik, a koje se nalaze na području RH¹¹. Na području LAG-a se nalazi **482** poljoprivredna gospodarstva, od kojih je čak **461** registrirano u obliku Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva (OPG), ostalih 11 je registrirano u obliku trgovačkih društava, obrta i zadruga.

Kako je već prije navedeno, područje LAG-a nije tipično poljoprivredno područje, tako da ne čudi podatak da ukupan broj PG čini samo 13% u ukupnom broju PG u Županiji. Poljoprivrednici na području LAG-a imaju zajedno upisano 901 ha poljoprivrednog zemljišta, a većinom je to zemljište iskorišteno za pašnjake, i manjim djelom za uzgoj poljoprivrednih kultura, od kojih su najčešće masline, šljive i bobičasto voće. Najviše ha poljoprivrednog zemljišta imaju poljoprivrednici u Jelenju 290,08 i Opatiji (271,73), no bitno je napomenuti da u Jelenju jedan poljoprivrednik ima u vlasništvu 234 ha zemljišta, kao i da zemljište koje obrađuju opatijski poljoprivrednici se većinom nalazi u Istri. Grana stočarstva koja je najviše rasprostranjena na području LAG-a je pčelarstvo (tablica u dodacima), te čini 17% udjela u

¹⁰ Registar šumskih sjemenskih objekata RH prema kategoriji šumskog reprodukcijskog materijala Ministarstva poljoprivrede

¹¹ Zakon o poljoprivredi

ukupnom broju košnica Županije. Nije dovoljno razvijena zajednička suradnja među poljoprivrednicima, te njihova svijest o zajedničkom nastupu na tržištu i stvaranju zajedničkih proizvoda, kao ni svijest o autohtonim sortama koje valja zaštititi, standardizirati i pojačano kultivirati.

Nositelji poljoprivrednih gospodarstava su većinom muškarci, koji čine 62,6% ukupnog broja nositelja PG-a, što je manje od postotka muškaraca nositelja u Županiji (68,93%). Jedan od glavnih problema poljoprivrede područja LAG-a je dob nositelja poljoprivrednih gospodarstava. Naime, čak 46% nositelja poljoprivrednih gospodarstava starija je od 60 godina, a najmanji udio čine osobe mlađe od 40 godina (13%). Razlog tome je nezainteresiranost mladih da se bave ovom djelatnošću, rascjepkane zemljišne čestice, neriješena ili kompleksna imovinsko-pravna pitanja, otežano gospodarenje na kraškom terenu, izbor nositelja OPG-a u obitelji kao i proces urbanizacije na cijelom području RH. Ulaskom Hrvatske u EU ostvarena je mogućnost korištenja sredstava i Programa ruralnog razvoja te se neke mjere odnose na mlade i poticanje bavljenja poljoprivredom. U nastavku je tablica u kojoj se vidi dob nositelja poljoprivrednog gospodarstva. **U Dodatku 8.** nalaze se podaci o Strukturi nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema dobi, ratarskim kulturama koje se najviše uzgajaju, broju PG-a prema tipu i spolu nositelja i brojno stanje stoke i košnica.

2.3.3. Tržište rada

Područje LAG-a, prema popisu stanovništva iz 2011. godine, obuhvaća 42.504 osobe u radno sposobno stanovništvo (od 15 do 64 godine života), odnosno 20,9% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva Županije ili 70% od ukupnog stanovništva LAG-a. Prema spolovima radno sposobnog stanovništva na području LAG-a, muškarci čine 49,11%, dok žene čine 50,89%.

Nezaposlenih osoba ima **2.023** na području LAG-a. Prema dobnoj strukturi, izuzetno veliki broj nezaposlenih čine mladi od 20-29 godine života, čak 23,61% od ukupnog broja nezaposlenih na području LAG-a, te oni od 30-39 godine života sa učešćem od 23,32%. Iako je za obje dobne skupine to visok udio, pozitivno je, da u usporedbi s prethodnim godišnjim evidencijama nezaposlenih vidljiv je pad, osobito za dobnu skupinu mladih od 20-29 godine života. **Obrazovnu strukturu nezaposlenih** čine osobe s nezavršenom osnovnom školom s udjelom od 4,6%, sa završenom osnovnom školom s udjelom od 14,7%, sa završenom **srednjom školom** s udjelom od **60,13%** što predstavlja, s jedne strane, ograničavajući faktor razvoja područja LAG-a za neke djelatnosti, a s druge strane, mogućnost usmjeravanja kompetencija nezaposlenih osoba s trenutnim potrebama na tržištu rada i novim investicijama. Visoko obrazovane osobe imaju udjel od 20,61%. Na području LAG-a **struktura zaposlenih, prema djelatnosti** trgovačkih društava, **prati strukturu broja poduzeća prema djelatnostima**. Tako, djelatnosti trgovine na veliko i malo zapošljavaju 2.493 osobe što čini 24% ukupnog broja zaposlenih u trgovačkim društvima, prerađivačka industrija čini 23%, a djelatnosti pružanja smještaja čini 18% ukupno zaposlenih. Najmanje zaposlenih je u djelatnostima opskrbe električnom energijom, financijskim djelatnostima, obrazovanju i rudarstvu.

Kako je već navedeno, područje LAG-a nije tipičan poljoprivredni kraj te samo 23 tvrtke se imaju djelatnost **poljoprivrede, šumarstva i ribarstva** što predstavlja **9%** udjela u strukturi djelatnosti. U njima je zaposleno ukupno **191** osoba ili **1,8%**.

2.4. Demografske i socijalne značajke područja

Na području LAG-a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine živi ukupno 60.745 stanovnika ili 20,5% od ukupnog broja stanovnika Županije. Ukupna površina LAG-a iznosi 528 km², a gustoća naseljenosti je 115 stanovnika/km² što je više od hrvatskog i županijskog prosjeka. Dobna struktura stanovništva LAG-a je slijedeća:

Tablica 9. Dobna struktura stanovništva područja LAG-a

Godine	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	+70
Ukupan broj	5.679	5.491	7.794	9.442	8.306	9.757	7.482	7.094
Udio u %	9	9	13	16	14	16	12	12

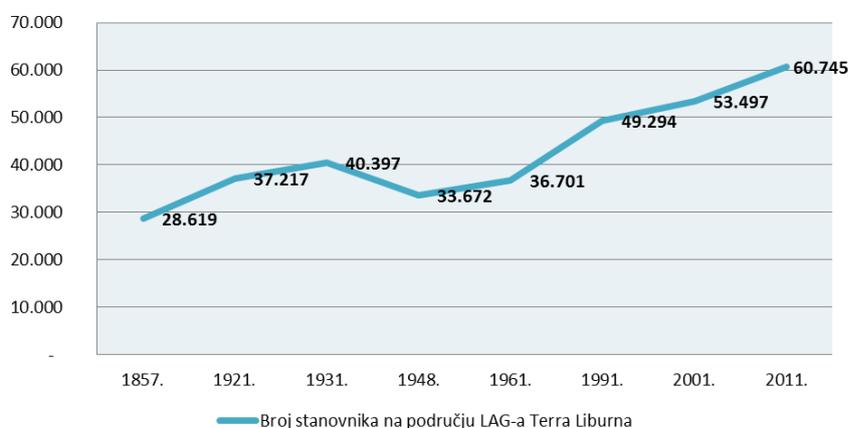
Izvor: Državni ured za statistiku 2015.

Prosječna starost unutar područja LAG-a je **43,2 godine**, a indeks starenja LAG-a iznosi 160¹² što ukazuje na postepeno starenje stanovnika. Koeficijent starosti je 25,7, što je iznad državnog prosjeka od 24,1. Postotak žena u fertilnoj dobi (od 15-49 godina) u odnosu na ukupan broj stanovnika RH iznosi 23% što je blizu prosjeka RH koji iznosi 22,7%. Kao što je već prije spomenuto, najviše stanovnika u LAG-u broji Općina Viškovo, zatim ju slijede Grad Opatija, Općina Matulji i Grad Kastav s približnim brojem stanovnika. Po gustoći naseljenosti ističe se Grad Kastav sa izrazito gusto naseljenim stanovništvom (949,09) i Općina Viškovo (802,50) dok je najmanja gustoća stanovnika, kao i najmanji broj stanovnika u Općini Mošćenička Draga. Područje LAG-a je multikulturalno područje na kojem prema posljednjem popisu stanovništva živi najviše Hrvata (88,54%), zatim Srba (3,42%), Bošnjaka (1,21%) te Slovenaca (1,11%).

2.4.1. Demografska kretanja

Razne promjene, od gospodarskih, političkih preko onih društvenih, uvjetovale su različit intenzitet kretanja stanovništva u posljednjih 150 godina na području LAG-a. Dok se u RH, kao i u Županiji, broj stanovnika kretao silaznom putanjom, u općinama i gradovima koji su članovi LAG-u, taj je broj rastao za čak 47,11% u razdoblju od 1857. do 2011. godine.

Grafikon 2: Broj stanovnika na području LAG-a od 1857. – 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2015.

¹² Indeks starenja u RH za 2011. godinu je iznosio 115.

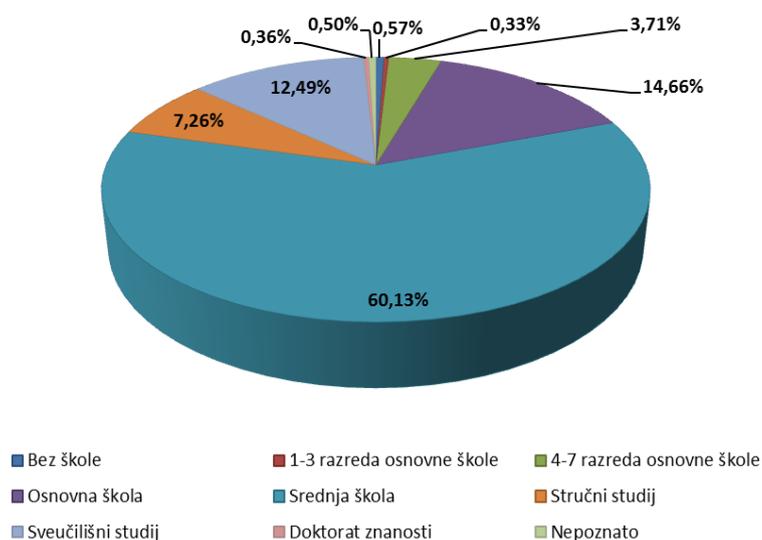

2.4.2. Obrazovna struktura stanovništva

Obrazovanje je jedan od ključnih čimbenika ukupnog društveno-ekonomskog razvoja određenog područja. Na taj način, obrazovano stanovništvo postaje obrazovana radna snaga koja je spremna odgovoriti potrebama tržišta rada. Prema podacima iz Popisa stanovništva iz 2011. godine, Županija se pokazala kao najpismenija županija u RH čime se dodatno potvrdilo konstantno ulaganje građana i institucija u obrazovanje i cjeloživotno učenje. U obrazovnoj strukturi stanovništva LAG-a, prema Popisu iz 2011. godine, najveći broj stanovnika ima završenu srednju školu (udio od 60,13%), zatim osnovnu školu (14,66%), te sveučilišni studij (12,49%). Stručni studij ima završeno 7,26% stanovnika, a titulu doktora znanosti nosi 0,36% stanovnika LAG-a.

Valja napomenuti postojanje određenih razlika u obrazovanosti stanovnika po JLS-ima, a sve kao posljedica povijesnih okolnosti, geografskog smještaja JLS-a i tradicionalnih obilježja. JLS koje se nalaze neposredno uz more imaju najmanji udio nepismenog stanovništva (Grad Opatija 0,35% i Općina Lovran 0,13%). Za očekivati je, da su se ove brojke promijenile u korist visokog i srednjeg obrazovanja u odnosu na 2001. godinu. Tako je broj stanovnika sa završenom srednjom školom porastao za 19,4%, sveučilišnim studijem za 68,75%, stručnim studijem za 50,3% te doktoratom znanosti za čak 87,5%. Kao na području čitave RH, tako i na području LAG-a u narednim godinama će se sigurno smanjivati broj osoba bez završene škole, a povećavati broj osoba sa završenim sveučilišnim studijem zbog povećanja interesa mladih osoba za upisom na fakultet.

Grafikon 3: Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a

Izvor: Državni zavod za statistiku 2013.

2.4.3. Civilno društvo

Dva osnovna organizacijska oblika civilnog društva su zaklade i udruge te su u svakom društvu veoma važne radi jačanja društvenih veza, društvenog povjerenja i društvenog kapitala. Dodatno jačaju društvenu koheziju koja je važna i zapravo preduvjet svakog osnovnog jačanja gospodarstva, kao i ekologije, socijale, kulture i tradicije, turizma itd. Na području Županije djeluje 6 zaklada, a na području LAG-a djeluje samo podružnica Zaklade za znanost u Opatiji (Odjel za znanstvene projekte i programe). Broj udruga neprestano raste i trenutno ih je

registrirano 734 na području LAG-a¹³. Značaj udruga leži u samoinicijativnosti ljudi koji se organiziraju i mobiliziraju resurse kako bi zajednički rješavali probleme u lokalnim zajednicama u svim segmentima života. Upravo zato, razvoj udruga nameće se kao bitan element ruralnog razvoja.

3. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA UKLJUČUJUĆI SWOT ANALIZU

U cilju postavljanja razvojnih potreba područja LAG-a istakli su se najvažniji podaci stanja područja koji su dobiveni iz raznih statističkih podataka, stručnih podloga i podataka raznih institucija, provedenih aktivnosti anketiranja stanovništva i raznih ciljnih skupina te iz rasprave dionika upravljačkih tijela LAG-a i radne skupine za izradu LRS. Stoga se identifikacija razvojnih potreba i potencijala područja LAG-a nalazi u geostrateškom položaju, bogatoj **prirodi**, u dobroj mjeri zaštićenoj s bogatom bioraznolikošću i lijepim krajobrazom, no i s daljnjim potrebama očuvanja i zaštite. Liburnija i kastavski kras posjeduju vrlo zanimljive **autohtone sorte** kulturnog bilja – poput lovranskog maruna, lovranske trešnje, brgujskog kapuza ili vinove loze jarbola i belica te veprine koje traže dodatno istraživanje i valorizaciju. Potrebno je obaviti **dodatna istraživanja** prirodne baštine. Prirodu upotpunjuje tradicionalna graditeljska arhitektura i tisuće kilometara **suhozidne stočarske i poljoprivredne infrastrukture** koja se sastoji od podzida za poljoprivredne terase i puteve, pastirskih skloništa, lokava, gumna i gromača. Suhozidi su ugroženi antropogeni i ekološki krajobraz i kulturna i etnološka baština koji je potrebno **obnoviti i valorizirati** u cilju bavljenja **tradicionalnom i inovativnom, a posebno ekološkom poljoprivredom i održivim ruralnim turizmom**. Stanovnik, a posebno **poljoprivrednik** s područja LAG-a je **visoke dobne starosti**, no solidnog obrazovanja. Postoji **nezainteresiranost stanovništva** za bavljenje poljoprivredom, zbog **rascjepkanosti zemljišta i neriješenih imovinsko-pravnih odnosa i otežanog gospodarenja na kraškom terenu**, što zajedno s procesom urbanizacije nedovoljno stimulira odabiranje ove djelatnosti. Ulaskom Hrvatske u EU ostvarena je mogućnost korištenja sredstava iz Programa ruralnog razvoja. Potencijal stoga čini **razvoj agroturizma** zajedno sa novim sadržajima koji će omogućiti zaleđu područja LAG-a potpuno nove mogućnosti za razvoj i življenje u **spoju tradicije, kulture, prirode, novih inovativnih rješenja i tehnologije, novih proizvoda i usluga**. Dodatno, **suradnjom** među raznim **domaćim i stranim dionicima za umrežavanje** će se stvoriti bolja konkurentna sposobnost nositelja ruralnog razvoja i područja LAG-a .

3.1. Analiza rizika

U cilju procjene rizika i sprečavanja ili smanjenja vanjskih i unutarnjih negativnih utjecaja na provedbu LRS, koristila se PEST analiza. Razina utjecaja na pojedine elemente ove analize je sljedeća:

Vanjski rizici				
Opis	Mogućnost ostvarenja	Utjecaj	Preventivne aktivnosti	Aktivnosti ublažavanja/ispravljanja
Politički čimbenici				
Promjene u zakonodavstvu	Srednja	Visoki	Stalna suradnja s UT i APPRR	Revizija LRS

¹³ Registar udruga Republike Hrvatske, 2015. - 01.10.2014. godine stupio je na snagu novi Zakon o udrugama, svaka udruga je morala uskladiti svoje statute sukladno novim odredbama navedenog zakona a rok za dostavu traženih izmjena bio do 01.10.2015. godine, u ovom trenutku je nemoguće dobiti točan broj udruga koje su uskladile svoje statute na području Primorko-goranske županije jer se ti podaci još uvijek obrađuju.

Ekonomski čimbenici				
Nezainteresiranost za bavljenjem poljoprivredom i drugim aktivnostima	Srednja	Visoki	Poticanje na bavljenje poljoprivredom i informiranje o mogućnostima financiranja i ispravak učešća sufinanciranja	Prilagodba LRS, Učinkovito informiranje o izvorima financiranja za programe u poljoprivredi, te dodjela potpora putem natječaja
Socijalni čimbenici				
Starost stanovništva	Visoka	Visoki	Poticati na poduzetništvo	Poticaji za obitelji na lokalnoj i nacionalnoj razini
Tehnološki čimbenici				
Nedovoljno projekata koji uključuju tehnološko unapređenje	Visoka	Srednji	Informiranje stanovništva i poduzetnika o izvorima financiranja	Poticanje i informiranje na korištenje novih tehnologija u poslovnim procesima
Unutarnji rizici				
Mali broj potpunih projektnih prijedloga po objavi natječaja za sufinanciranje projekata	Srednja	Visoki	Savjetovanje i mentorstvo pri izradi projekata.	Korekcija Akcijskog plana i prilagodba LRS, Učinkovito informiranje o PRR i izvorima financiranja.
Potkapacitiranost stručne službe LAG-a	Srednja	Visoki	Nedostatna sredstva za financiranje osoblja	Korištenje mjera HZZ-a i PRR-a / poticanje na potpune prijave projekata na natječaje

3.2. Snage, slabosti, prilike i prijetnje područja LAG-a

SWOT analiza LAG-a je kvalitativna analitička metoda kojom se stupnjevanjem elemenata u okviru četiri polja analize – snage, slabosti, prilike i prijetnje – procjenjuju jake i slabe strane, te pogodnosti i problemi razmatranog predmeta. U većini slučajeva snage i slabosti predstavljaju interne karakteristike LAG-a, dok prilike i prijetnje dolaze iz okruženja. SWOT analiza LAG-a temeljena je na nalazima osnovne analize u prostoru LAG-a, trendova i razvojnih pokazatelja, raznih podataka nadležnih institucija i drugih. U izradi SWOT analize sudjelovali su predstavnici svih stručnih timova i članovi LAG-a koji su iskazali potrebe i probleme područja LAG-a i predložili moguća rješenja za mjere/aktivnosti.

SNAGE	SLABOSTI
OPĆE ZNAČAJKE PODRUČJA	OPĆE ZNAČAJKE PODRUČJA
<ul style="list-style-type: none"> - Odličan geostrateški položaj područja i postojanje glavnih prometnih pravaca povezanih s ostatkom RH i Pan europskim koridorima - Postojanje pograničnog područja sa Slovenijom i Italijom - Značajna zaštićena prirodna i ostala kulturna i arhitektonska baština - Visok stupanj očuvanosti prirode i okoliša - Tradicija kulture i običaja - Bogata biološka raznolikost i ljepota krajobraza - Dva područja zaštićene prirode- NATURA 2000 (ekološka mreža): Učka i kanjon Rječine - Blizina turističkih središta i emitivnog tržišta - Područje visoke kvalitete života na temelju kvalitetnog okoliša, povoljnih klimatskih uvjeta i prirodnih resursa 	<ul style="list-style-type: none"> - Kraško područje - Klimatske promjene
GOSPODARSKE ZNAČAJKE	GOSPODARSKE ZNAČAJKE
<ul style="list-style-type: none"> - Velika tradicija obrtništva i poduzetništva - Razvijen turizam i postojanje selektivnog oblika turizma - Razvijene male poslovne zone - Otvorenost područja LAG-a za međužupanijsku, međuregionalnu, prekograničnu i međunarodnu suradnju 	<ul style="list-style-type: none"> - Rascjepkano poljoprivredno zemljište - Nedovoljna uključenost prirodne i kulturne baštine u turističkoj ponudi - Nedostatak prodajnih kanala za prodaju poljoprivrednih proizvoda - Nedovoljna razvijenost i atraktivnost turističkih proizvoda - Nedostatak povoljne klime za razvoj poljoprivrednih djelatnosti i aktiviranje neobrađenih zemljišta - Rascjepkanost poljoprivrednih površina - Nedovoljni kapaciteti turističkog smještaja i sadržaja u zaleđu - Nedovoljan broj aktivnih OPG-ova - Nепреpoznatljivost turističke destinacije LAG-a - Slaba povezanost i umreženost lokalnih proizvođača i ponuđača usluga što rezultira nedovoljnom zastupljenošću lokalnih proizvoda u ukupnoj turističkoj ponudi područja - Visoki troškovi dobivanja eko certifikata
DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE	DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE
<ul style="list-style-type: none"> - Povoljna demografska kretanja - Veliki ljudski potencijal - Postojanje visokoškolske ustanove za kadrove u turizmu - Iskustvo u provedbi EU projekata - Povoljna obrazovna struktura stanovništva - Dobro razvijen civilni sektor 	<ul style="list-style-type: none"> - Nezaposlenost mladih i žena - Visoka starost nositelja poljoprivrednih gospodarstava - Nepovoljna demografska struktura - Neravnomjerna naseljenost na području LAG-a - Visoka gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima područja LAG-a - Premali kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju (vrtići, škole) - Nedostatak prostora za brigu o bolesnima i nemoćnima - Slaba okomita prometna povezanost unutar područja LAG-a
PRILIKE	PRIJETNJE
OPĆE ZNAČAJKE PROSTORA	OPĆE ZNAČAJKE PODRUČJA
<ul style="list-style-type: none"> - Ravnomjerni ruralni razvoj cijelog područja 	<ul style="list-style-type: none"> - Neriješeni imovinski odnosi na poljoprivrednom zemljištu

<ul style="list-style-type: none"> - Poticaji za ulazak u poslovne zone - Očuvanje i zaštita prirodne, tradicijske i kulturne baštine 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak navodnjavanja - Neadekvatna komunalna infrastruktura na dislociranim područjima LAG-a
<p>GOSPODARSKE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticanje unapređenja razvoja poduzetništva i poljoprivrede - Stvaranje jedinstvene ponude proizvoda i usluga za turizam i druge sektore - Razvoj agroturizma u zaleđu s različitim sadržajem i uslugama - Ekološki čista zemlja - Poticanje ekološke poljoprivrede - Potreba okrupnjavanja zemljišta i korištenje inovativnih modela za bavljenje poljoprivrednom - Uzgoj i zaštita postojećih autohtonih sorti (jarbola, brgujski kapuz, belica, lovranski marun, lovranska trešnja, brsečki češnjak) - Mogućnosti razvoja poljoprivrednih i nepoljoprivrednih aktivnosti - Eko turizam - Tržište iz okolnih turističkih mjesta - Poticaji i financijski proizvodi za razvoj poduzetništva i poljoprivrede - Daljnji razvoj turizma zasnovanog na baštini te segmentaciji turističkog tržišta - Dobra turistička ponuda kroz kvalitetnu gastro ponudu, bogat kulturni program i povijesno nasljeđe - Postojeća poljoprivredna i pašnjačka suhozidna infrastruktura - Stvaranje mreže LAG-ova i suradnje (nacionalne, prekogranične, transnacionalne) - Mogućnost dobivanja sredstva iz raznih fondova EU 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno razvijena društvena infrastruktura /osobe treće dobi/ - Svijest o mogućnostima iskorištavanja postojeće kulturne infrastrukture u turističkim proizvodima - Zamiranje tradicije i starih običaja - Nedovoljno iskorištavanje kišnice za poljoprivredu - Svijest o potrebi odvajanja otpada - Daljnja degradacija infrastrukture i resursa radi nedostatka investicija i neučinkovitog upravljanja
<p>DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stvaranje povoljnog okruženja za smanjenje nezaposlenosti putem poticanja mladih, žena, mladih obitelji i sl. 	<p>GOSPODARSKE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nestajanje obrta i samostalnih djelatnosti te starih zanata - Nedovoljan interes za bavljenje poljoprivredom - Pretežitost masovnog turizma - Nedovoljna svijest o nužnosti udruživanja za nastup na tržištu <p>DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Starenje stanovništva - Odlazak mladih u inozemstvo

4. OPIS CILJEVA LRS TE INTEGRIRANOG I INOVATIVNOG KARATKERA LRS UKLJUČUJUĆI JASNE I MJERLJIVE IZLAZNE POKAZATELJE ILI REZULTATE

4.1. Razvojna vizija i ciljevi razvoja LRS

Razvojna vizija LAG-a "Terra liburna" temelji se na podacima osnovne analize stanja na ovom području, SWOT analizi, rasprave sudionika izrade LRS-a i iznijetim idejama te prepoznavanju razvojnih mogućnosti i ograničenja. Usmjeren je prema održivom ruralnom razvoju i usklađena s ciljevima LEADER-a i međusektorskim ciljevima za postizanje fokus područja 6B Zajedničke politike ruralnog razvoja Europe te provedbi Mjere 19 Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2022. Prigodom utvrđivanja vizije, i slijedom toga strateških ciljeva, posebno se vodilo računa da predložene aktivnosti nemaju negativan utjecaj na okoliš, posebno na područjima NATURA 2000. Nadalje, u okviru zadanih tipova operacija provedbe strategije vodilo se računa postići sljedeće:

- korištenje razvojnih potencijala i resursa područja na načelima održivog razvoja, a koji se ogledaju prvenstveno u značajkama prostora i klimatskih uvjeta, bogatim i raznolikim prirodnim resursima, krajobraznoj i biološkoj raznolikosti, atraktivnoj prirodnoj i kulturnoj baštini te ljudskim i gospodarskim resursima,
- stvoriti nove mogućnosti razvoja gospodarskih djelatnosti uz primjenu inovativnih rješenja temeljenih na tradiciji i baštini kraja te dodatno ih valorizirati za potrebe održive poljoprivrede i održivog turizma,
- stvoriti pozitivne procese povezivanja i suradnje između ljudi i raznih dionika na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, a za stvaranje novih mogućnosti razvoja područja.

Razvojna vizija

Daljnji razvoj ruralnog područja LAG-a "Terra liburna" temelji se na:

- *uvažavanju uvjeta gospodarenja u autentičnom prostoru,*
- *unapređenju inovativnih poljoprivrednih aktivnosti i procesa temeljenih na tradicijskim kulturama,*
- *jačanju nepoljoprivrednih djelatnosti za održivi turizam,*
- *valorizaciji i aktiviranju kulturno-tradicijske, povijesne i prirodne baštine,*
- *nacionalnom i transnacionalnom umrežavanju i suradnji.*

Svaki strateški cilj budućeg razvoja područja LAG-a sadrži opis očekivanih ishoda s jasno izraženim mjerljivim postignućima na način da budu mjerljivi radi njihove ostvarljivosti, jasno formulirani, sveobuhvatni, društveno i okolišno prihvatljivi, doprinose dodatnom razvoju prostora područja LAG-a. Pokazatelji za mjerenje dostizanja svih ciljeva definirani su poštujući načela SMART analize, te su specifični, mjerljivi, izvedivi, realni i vremenski određeni. Pri postavljanju strateških ciljeva i mjera vodilo se računa o usklađivanju s ciljevima i mjerama iz Programa ruralnog razvoja 2014-2022 i tipovima operacija za provedbu, o potrebi očuvanja okoliša i na prostorima mreže NATURA 2000 s negativnim učinkom na okolinu, mogućnostima za drugači pristup lokalnog razvoja i jačanja lokalne zajednice te razvoj onih djelatnosti koji nisu dovoljno prisutne za potrebe ruralnog razvoja. Svi utvrđeni strateški ciljevi su rezultat potreba i iskazanih problema u SWOT analizi koje su tijela LAG-a i šira zajednica raspravili.

Polazeći od razvojnih potreba i prilika, a za provedbu vizije, radna skupina za izradu LRS predložila je tri osnovna cilja budućeg razvoja:

1. Razviti poljoprivredne i druge aktivnosti kao temelj stvaranja ponude tipičnih usluga i proizvoda područja LAG-a,
3. Razviti proizvode i usluge za ruralno stanovništvo temeljenih na resursima područja, posebno baštine
4. Ojačati LAG i ruralnu zajednicu, nacionalno i transnacionalno umrežavanje i suradnju

4.2. Ciljevi, mjere i tipovi operacija LRS za područja LAG-a temeljeni na mogućnostima PRR 2014-2020

LRS sadrži tri razvojna cilja unutar kojih su identificirane tri prioritetne mjere i pet tipova operacija. Prilikom identifikacije prioriteta i mjera također se vodilo računa o suglasnosti s prioritetima financiranja navedenim u mjerama PRR, procijenjenom iznosu financiranja koji će LAG-u biti dostupan temeljem Mjere 19. U nastavku su prikazane prioritetne mjere koje je moguće financirati te one koje odgovaraju potrebama područja i mogućnostima financiranja od strane LAG-a. Jednako tako, prioritetne mjere i tipovi operacija proizašli su iz 95 projekata koje čine bazu projekata LAG-a, a proizašlih iz javnih i individualnih konzultacija s više od 130 dionika iz različitih sektora.

Pregled strateških ciljeva, prioritetnih mjera/aktivnosti i pripadajućih tipova operacija daje sljedeći prikaz, a uključuje i doprinos prioritetima i fokus područjima PRR-a:

Lokalna razvojna strategija LAG-a „Terra liburna“		
Strateški ciljevi	Mjere/aktivnosti	Tip operacije iz LRS/iz PRR
CILJ 1 – Razviti poljoprivredne i druge aktivnosti kao temelj stvaranja ponude tipičnih usluga i proizvoda područja LAG-a	Mjera 1.2. – Poticanje razvoja malih poljoprivrednih gospodarstava	TO 1.2.1/6.3.1. – Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava
Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR (PR/FP)		2/2A,
CILJ 3 – Razviti proizvode i usluge za ruralno stanovništvo temeljenih na resursima područja, posebno baštine	Mjera 3.1. – Razvoj infrastrukture za valoriziranje društveno-gospodarske, kulturne i prirodne resursne osnove	TO 3.1.1/ 7.4.1. - Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu
Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR (PR/FP)		6/6B
CILJ 4 – Ojačati LAG i ruralnu zajednicu, nacionalno i transnacionalno umrežavanje i suradnju	Mjera 4.3. – Jačanje kapaciteta lokalnih dionika	TO 4.3.2/19.3.2. - Provedba aktivnosti projekta suradnje

		TO 4.3.3/19.4. – Jačanje kapaciteta LAG-a i lokalnih dionika za provedbu LRS s provedbom operacija unutar CLLD strategije
Doprinos prioritetima i fokus područjima PRR (PR/FP)		1/1A/1B/1C; 6/6A/6B

U Dodatku 10. nalazi se detaljan pregled svakog strateškog cilja s prioritarnim mjerama i njihovim opisom te aktivnostima razvoja s navedenim tipovima operacija koji uključuje očekivane rezultate te alokaciju potrebnih sredstava za projekte.

4.3. Opis mjera uključujući definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti

Detaljan opis mjera koje su identificirane u okviru strateških ciljeva, ciljane skupine, prihvatljive i neprihvatljive troškove, maksimalni iznos i intenzitet potpore te postotak sufinanciranja iz sredstava LRS, Mjere 19. s kriterijima odabira projekata LAG-a daje sljedeći pregled.

BROJ I NAZIV MJERE	1.2. Poticanje razvoja malih poljoprivrednih gospodarstava		
BROJ I NAZIV TIP OPERACIJE	1.2.1. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (sukladna TO PRR: 6.3.1)		
OPIS	Operacija se odnosi na povećanje uzgoja poljoprivrednih kultura i proizvodnje preradevina prema interesima za raznih voćaka, povrća i rasada te uzgoja aromatičnog i ljekovitog bilja za povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima, uvođenje novih tehnologija zbog povećanja konkurentnosti gospodarstava te lakšeg opstanka na tržištu. Akcija predviđa razne potpore za ostvarenje prethodno navedenih aktivnosti za poticanje rasta malih poljoprivrednika što doprinosi ostvarenju cilja ZPP-a koji se odnosi na jačanje konkurentnosti poljoprivrede, a posredno, kroz poticanje mjera.		
CILJANI KORISNICI	Korisnici jesu mala poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, ekonomske veličine iskazane u ukupnom standardnom ekonomskom rezultatu poljoprivrednog gospodarstva od 2.000 eura do 7.999 eura, a čija se ulaganja odvijaju na području LAG-a. Prihvatljivi ciljani korisnici detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
UVJETI PRIHVATLJIVOSTI	Uvjeti prihvatljivosti istovjetni su uvjetima prihvatljivosti za sukladan tip operacije iz PRR (6.3.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Uvjeti prihvatljivosti detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
PRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Prihvatljivi troškovi istovjetni su prihvatljivim troškovima za sukladan tip operacije iz PRR (6.3.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Prihvatljivi troškovi detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Neprihvatljivi troškovi istovjetni su neprihvatljivim troškovima za sukladan tip operacije iz PRR (6.3.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Neprihvatljivi troškovi detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
MIN. I MAKS. IZNOS POTPORE PO KORISNIKU	Visina potpore po korisniku iznosi 15.000 eura u kunskoj protuvrijednosti.		
INTENZITET POTPORE	Iznos potpore je paušalan, do 100% vrijednosti projekta		
KRITERIJI ZA ODABIR	Kriterij	Bodovi	
	1	Veličina gospodarstva SO	Najviše 15
		Od 2.000 do 3.999 eura	15
		Od 4.000 do 5.999 eura	10
		Od 6.000 do 7.999 eura	7

	2	Aktivnosti iz poslovnog plana odnose se na ulaganja u uštedu energije (obnovljivi izvori energije i/ili energetska učinkovitost)*	10
	3	Aktivnosti iz poslovnog plana provodi mladi poljoprivrednik** ili osoba ženskog spola	10
	4	Broj stanovnika u naselju u kojem se provode aktivnosti iz poslovnog plana***	Najviše 15
		Naselje s manje od 1.000 stanovnika	15
		Naselje s 1.001 do 2.000 stanovnika	10
		Naselje s više od 2.000 stanovnika	7
	5	Aktivnosti se provode na brdsko-planinskom području ili Natura 2000****	10
	NAJVEĆI MOGUĆI BROJ BODOVA		60
	PRAG PROLAZNOSTI		20
	<p>Da bi projekt unutar tipa operacije 1.2.1. bilo prihvatljiv za dodjelu potpore, korisnik mora imati minimalan broj bodova (prag prolaznosti).</p> <p>*Aktivnosti prikazane u poslovnom planu moraju se odnositi i na obnovljive izvore i/ili uštedu energije. Najmanje 10% a najviše 30% aktivnosti prikazanih u poslovnom planu moraju se odnositi na obnovljive izvore i/ili uštedu energije kako bi se mogli dodijeliti bodovi prema navedenom kriteriju.</p> <p>**Nositelj mora biti mladi poljoprivrednik ili osoba ženskog spola. Pod pojmom mladi poljoprivrednik podrazumijeva se osoba starija od 18. godina, a koja u trenutku podnošenja projektne prijave nema više od 40 godina (dan prije navršavanja 41 godine starosti). Osobe ženskog spola bodove si dodjeljuju bez obzira na godine.</p> <p>***Bodovi se ostvaruju prema naselju/mjestu upisa poljoprivrednog gospodarstva u Upisnik poljoprivrednika sukladno podacima Državnog zavoda za statistiku dostupnim na: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm.</p> <p>****Aktivnosti iz poslovnog plana se moraju provoditi na brdsko-planinskom području (Zakon o brdsko-planinskim područjima (NN118/18) ili na području Natura 2000 (Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN 80/2019)).</p> <p>Kriteriji za odabir projekata detaljno će biti definirani LAG Natječajem.</p>		
BROJ I NAZIV MJERE	3.1 Razvoj infrastrukture za valoriziranje društveno-gospodarske, kulturne i prirodne resursne osnove		
BROJ I NAZIV TIPA OPERACIJE	3.1.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu (sukladna TO PRR: 7.4.1)		
OPIS	Svrha ovog tipa operacije je da se dodatno valorizira društveno-gospodarska, kulturna i prirodna baština budući je najprije treba očuvati te onda prema mogućim uvjetima zaštititi i staviti u funkciju, naročito onih koje to nisu bile. Time se omogućuje dodatno ulaganje kako bi se razvile usluge za potrebe lokalnog stanovništva kao što je slobodno vrijeme, kulturni programi u tipičnim ruralnim selima (sportsko-rekreativni sadržaji, prikaz običaja i sl.), uređenje društvene infrastrukture (igrališta za djecu i sl.) ili infrastruktura za provođenje civilne zaštite (vatrogasni domovi).		
CILJANI KORISNICI	Prihvatljivi ciljani korisnici detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
UVJETI PRIHVATLJIVOSTI	Uvjeti prihvatljivosti istovjetni su uvjetima prihvatljivosti za sukladan tip operacije iz PRR (7.4.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Uvjeti prihvatljivosti detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
PRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Prihvatljivi troškovi istovjetni su prihvatljivim troškovima za sukladan tip operacije iz PRR (7.4.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Prihvatljivi troškovi detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Neprihvatljivi troškovi istovjetni su neprihvatljivim troškovima za sukladan tip operacije iz PRR (7.4.1.) na nacionalnoj razini. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10. Neprihvatljivi troškovi detaljno će biti definirani LAG natječajem.		
MINIMALNI I MAKSIMALNI IZNOS	Najniža vrijednost javne potpore po projektu može iznositi 15.000 eura u kunskoj protuvrijednosti.		

POTPORE PO KORISNIKU	Najviša vrijednost javne potpore po projektu može iznositi 100.000 eura u kunskoj protuvrijednosti.		
INTENZITET POTPORE	Intenzitet potpore istovjetan je kao u članku 34. Pravilnika o provedbi Mjere 7.		
KRITERIJI ZA ODABIR	Kriterij	Bodovi	
	1	Stupanj razvijenosti JLS-a u kojem se ulaganje provodi sukladno indeksu razvijenosti	Najviše 10
		Jedinice lokalne samouprave iz VI. skupine iz Odluke o razvrstavanju	10
		Jedinice lokalne samouprave iz VII. skupine iz Odluke o razvrstavanju	7
		Jedinice lokalne samouprave iz VIII. skupine iz Odluke o razvrstavanju	5
	2	Tip ulaganja/prioritetno ulaganje	Najviše 20
		ulaganje u rekonstrukciju (sa ili bez opremanja)	20
		ulaganje u izgradnju (sa ili bez opremanja)	15
		ulaganje u opremanje	10
	3	Ulaganje ima pozitivan utjecaj na okoliš*	10
	4	Doprinos kvaliteti života (potencijalni korisnici)	Najviše 20
		Ulaganje u javno dostupnu infrastrukturu otvorenu za sve pojedince i sve interesne skupine (javne zelene površine – parkovi i sl.; pješačke staze; pješačke zone; otvoreni odvodni kanali koji nisu sastavni dio ceste; groblja; javne prometne površine – trгови, pothodnici, nadvožnjaci, javne stube i prolazi; tržnice; dječja igrališta, rekreacijske zone na rijekama i jezerima, biciklistička staza koja nije sastavni dio ceste, tematski put i park, turistički informativni centar)	20
		Ulaganje u multifunkcionalnu društvenu infrastrukturu za javnu uporabu (društveni dom/kulturni centar, vatrogasni dom i spremište, planinarski dom i skloništa, sportska građevina, objekt za slatkovodni sportski ribolov - ribički dom, nadstrešnica i dr.)	15
		Ulaganja u građevine za ostvarivanje organizirane njege, odgoja, obrazovanja i zaštite djece do polaska u osnovnu školu (dječji vrtić, rekonstrukcija i opremanje prostora za izvođenje programa predškole u osnovnoj školi te rekonstrukcija i opremanje prostora za igraonicu pri knjižnici, zdravstvenoj, socijalnoj, kulturnoj i sportskoj ustanovi, udruguzi te drugoj pravnoj osobi u kojima se provode kraći programi odgojno-obrazovnog rada s djecom rane i predškolske dobi)	10
	NAJVEĆI MOGUĆI BROJ BODOVA	60	
	PRAG PROLAZNOSTI	25	
Da bi projekt unutar tipa operacije 3.1.1. bio prihvatljiv za dodjelu potpore, korisnik mora imati minimalan broj bodova (prag prolaznosti). *Aktivnosti prikazane u poslovnom planu moraju se odnositi i na obnovljive izvore i/ili uštedu energije. Najmanje 10% a najviše 30% aktivnosti prikazanih u poslovnom planu moraju se odnositi na obnovljive izvore i/ili uštedu energije kako bi se mogli dodijeliti bodovi prema navedenom kriteriju. Kriteriji za odabir projekata detaljno će biti definirani LAG Natječajem.			
¹⁴ BROJ I NAZIV MJERE	Mjera 4.3. Jačanje kapaciteta lokalnih dionika		
BROJ I NAZIV TIP A OPERACIJE	Mjera 4.3.2. Provedba aktivnosti projekta suradnje (sukaldna TO PRR: 19.3.2)		
OPIS	LAG će omogućiti stvaranje kvalitetnih veza za provedbu nacionalnih i transnacionalnih projekata od važnosti za LAG i njegove stanovnike, a sve kako bi se mogli razmijeniti stavovi, iskustva i primjeri dobre prakse u razvoju raznih aktivnosti iz poljoprivrede i nepoljoprivrednih djelatnosti. Pri tome bogata tradicija, kultura i povijest zajedno s prirodnim vrijednostima i očuvanom krajolikom omogućuju stvaranje dodanih vrijednosti za razvoj poljoprivrede, turizma i drugih nepoljoprivrednih djelatnosti na području LAG-a., a putem oblikovanja		

	projekata na primjerima dobre prakse putem međuteritorialne i transnacionalne suradnje i umrežavanja.																																										
CILJANI KORISNICI	LAG "Terra liburna"																																										
UVJETI PRIHVATLJIVOSTI	Uvjeti prihvatljivosti istovjetni su uvjetima prihvatljivosti za sukladan tip operacije iz PRR (19.3.2.) na nacionalnoj razini: Pravilnikom za podmjere 19.2.-19.4. i Natječajem za provedbu podmjere 19.3. »Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a« - provedba tipa operacije 19.3.2. »Provedba aktivnosti projekta suradnje« APPRRR-a. Temeljito su razrađeni u Dodatku 10																																										
PRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Prihvatljivi troškovi propisani su Pravilnikom i Natječajem za podmjere 19.3 objavljenim od strane APPRRR.																																										
NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Neprihvatljivi troškovi propisani su Pravilnikom i Natječajem za podmjere 19.3 objavljenim od strane APPRRR.																																										
KRITERIJI ZA ODABIR	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Kriterij</th> <th>Bodovi</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>Planirani broj uključenih partnera u projektu suradnje</td> <td>Najviše 30</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td></td> <td>3-4</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td></td> <td>5 i više</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>Planirani tip projekta suradnje *</td> <td>Najviše 20</td> </tr> <tr> <td></td> <td>međuteritorialni (unutar granica RH)</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td></td> <td>transnacionalni unutar EU (između država članica)</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td></td> <td>transnacionalni (s trećim državama)</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Planirana uloga LAG-a u projektu suradnje</td> <td>Najviše 20</td> </tr> <tr> <td></td> <td>nositelj projekta</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td></td> <td>partner na projektu</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td colspan="2">NAJVEĆI MOGUĆI BROJ BODOVA</td> <td>70</td> </tr> <tr> <td colspan="2">PRAG PROLAZNOSTI</td> <td>40</td> </tr> </tbody> </table>	Kriterij		Bodovi	1	Planirani broj uključenih partnera u projektu suradnje	Najviše 30		2	10		3-4	20		5 i više	30	2	Planirani tip projekta suradnje *	Najviše 20		međuteritorialni (unutar granica RH)	10		transnacionalni unutar EU (između država članica)	20		transnacionalni (s trećim državama)	15	3	Planirana uloga LAG-a u projektu suradnje	Najviše 20		nositelj projekta	20		partner na projektu	10	NAJVEĆI MOGUĆI BROJ BODOVA		70	PRAG PROLAZNOSTI		40
	Kriterij		Bodovi																																								
	1	Planirani broj uključenih partnera u projektu suradnje	Najviše 30																																								
		2	10																																								
		3-4	20																																								
		5 i više	30																																								
	2	Planirani tip projekta suradnje *	Najviše 20																																								
		međuteritorialni (unutar granica RH)	10																																								
		transnacionalni unutar EU (između država članica)	20																																								
		transnacionalni (s trećim državama)	15																																								
	3	Planirana uloga LAG-a u projektu suradnje	Najviše 20																																								
		nositelj projekta	20																																								
	partner na projektu	10																																									
NAJVEĆI MOGUĆI BROJ BODOVA		70																																									
PRAG PROLAZNOSTI		40																																									
Da bi projekt unutar tipa operacije 4.3.2. bilo prihvatljivo za dodjelu potpore, korisnik mora imati minimalan broj bodova (prag prolaznosti).																																											
*u slučaju da su partneri/nositelji u projektu suradnje iz zemalja članica i iz trećih država, bodovi se dodjeljuju samo za jedan kriterij i to po onom povoljnijem za korisnika																																											
POTPORA	Do 100% ukupnih prihvatljivih troškova, ukupno 95% od 5% dodijeljenih javnih izdataka Lokalne razvojne strategije u M19.2																																										
BROJ I NAZIV TIP OPERACIJE	4.3.3 Jačanje kapaciteta LAG-a i lokalnih dionika za provedbu LRS s provedbom operacija unutar CLLD strategije (sukladna TO PRR: 19.4.1)																																										
OPIS	Provođenjem ovog tipa operacije direktno se implementira LEADER pristup u zajednici i to kroz bottom-up pristup razvoju. Glavni preduvjet ispunjenja ciljeva 1 – 4 je jačanje kapaciteta LAG-a, pokrivanje troškova za administriranje provedbe LRS te provedbu svih postupaka praćenja i provedbe. Provedba LEADER pristupa doprinosi dostizanju svih 6 zadanih prioriteta Europske unije, a posebno se ovim operacijama direktno doprinosi fokus području 6B (poticanje lokalnog razvoja u ruralnim područjima). LEADER pristup omogućava da se lokalna zajednica uključi u oblikovanje razvoja regije u kojoj živi, a temelji se na jačanju svojih konkurentskih prednosti. Ovim aktivnostima najviše se ostvaruju zadani rezultati prioriteta 6 – promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te gospodarskog razvoj u ruralnim područjima.																																										
CILJANI KORISNICI	LAG "Terra liburna"																																										
UVJETI PRIHVATLJIVOSTI	a) Korisnik mora biti odabran unutar tipa operacije 19.2.1. od strane Agencije za plaćanja. b) Aktivnosti moraju biti završene i odnositi se na razdoblje koje obuhvaća zahtjev za isplatu. c) U zahtjevu za isplatu jasno se moraju razdvojiti tekući troškovi i animacija. d) Svi računi moraju biti plaćeni u cijelosti prije podnošenja zahtjeva za isplatu.																																										

PRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Prihvatljivi troškovi propisani su Pravilnikom i Natječajem za podmjera 19.4 objavljenim od strane APPRRR.
NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	Neprihvatljivi troškovi propisani su Pravilnikom i Natječajem za podmjera 19.4 objavljenim od strane APPRRR.
POTPORA	Do 100% ukupnih prihvatljivih troškova, ukupno do 25% dodijeljenih javnih izdataka Lokalne razvojne strategije u M19.2. +19.3.

4.4. Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje

LAG "Terra liburna" njeguje suradnju s nizom lokalnih akcijskih grupa u Hrvatskoj, Italiji i Sloveniji, udruženih u nacionalne mrežne organizacije ili putem potpisanih sporazuma o suradnji, a tijekom svog rada ostvario je veliki broj institucionalnih suradnji s javnim ustanovama, znanstveno-istraživačkim organizacijama, potpornim poduzetničkim institucijama i neprofitnim organizacijama s mrežom kojih namjerava osiguravati potporu projektima suradnje u narednom razdoblju (opis institucionalnih suradnji nije predmet projektnog programiranja niti dodjele potpora za projekte suradnje već je naveden s ciljem dokazivanja kapaciteta za provedbu projekata suradnje).

Budući su analize ukazale na potrebu kreiranja inovativnih prodajnih kanala putem organiziranja **kratkih opskrbnih lanaca** s uključivanjem alternativnih modela promocije, **suradivanje na prijenosu novih agrotehničkih zahvata i procesa, te prijenosa iskustava o upravljanju resursnom osnovom, očuvanju bioraznolikosti i aktiviranju kulturne i prirodne baštine u svrhu razvoja alternativnih i selektivnih oblika ruralnog turizma**, LAG je s potencijalnim partnerima definirao suradnje upravo u tom okviru. Iz potrebe daljnjeg rada na animaciji dionika u smislu upoznavanja s primjerima dobre prakse u provedenim multisektorskim projektima umreženih dionika, te poticanja provedbe projekata suradnje na mikroregionalnoj, prekograničnoj i transnacionalnoj razini, LAG je proveo detaljnu analizu i planiranje tematskih područja za projekte suradnje, pa se u dodatcima navodi pregled potencijalnih partnera u okviru dogovorenih suradnji, s tematskim područjima planiranih projekata i općim ciljevima koji u konačnici doprinose strateškim ciljevima ove LRS uključujući institucionalne suradnje u istraživačkim i promotivnim aktivnostima.

Pregled tema suradnje LAG-a s drugim domaćim i međunarodnim institucijama nalaze se u **Dodatku 11.**

Postupak odabira projekata suradnje

Projekti suradnje mogu se provoditi na međuteritorijalnoj (nacionalnoj) i transnacionalnoj razini sa zemljama članicama EU u ruralnim područjima, s drugim LAG-ovima ili sličnim organizacijama koje provode neku vrstu CLLD strategije. Pripremu projekata suradnje mogu predložiti fizičke i pravne osobe s područja LAG-a, a LAG će animacijom dionika aktivno sudjelovati u kreiranju projektnih ideja od značaja za ukupnu ruralnu zajednicu u skladnosti s predloženim tematskim područjima.

Dodatni kriteriji kojima projekt suradnje mora udovoljavati su:

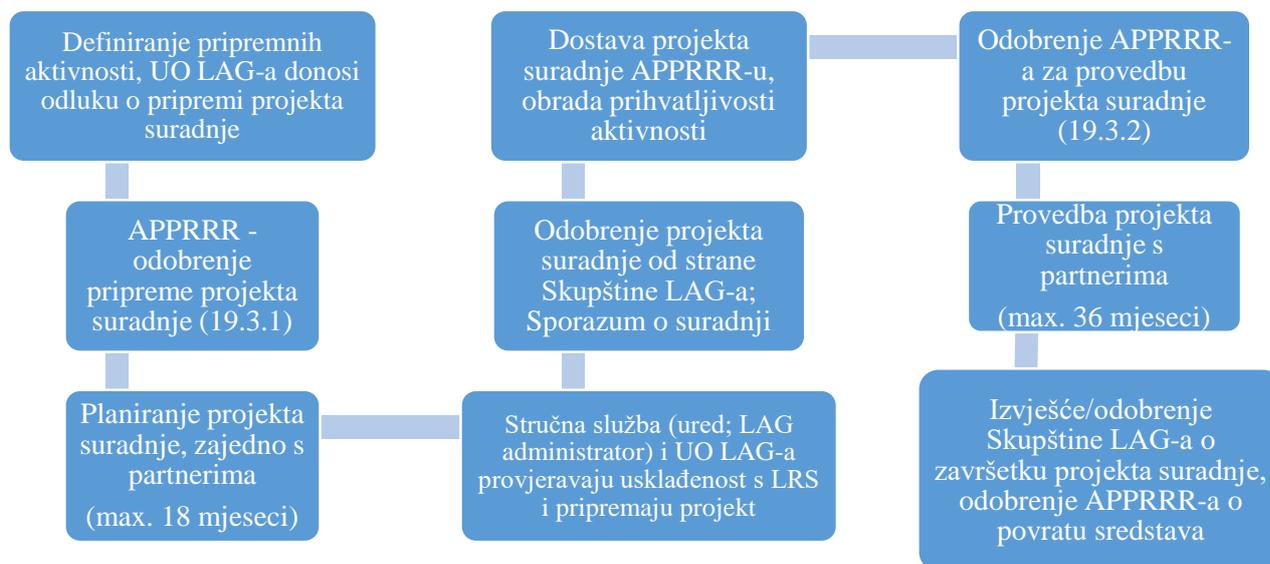
1. Doprinos projekta suradnje ciljevima LRS LAG-a (relevantnost na razini ciljeva, mjera i pokazatelja),
2. Kvaliteta projekta (kvalitetu logike projektne intervencije, kvalitetu partnerstva, održivost inakon isteka financiranja i javnost projekta)
3. Zajednički interes lokalne zajednice
4. Zajedničke korisnike (gdje je primjenjivo)

5. Javni pristup rezultatima provedenog projekta
6. Raspoloživa alokacija.

Intenzitet potpore po pojedinom projektu suradnje određuje LAG, a može iznositi najviše do 100 % ovisno o ograničenjima navedenima u PRR. Konačnu odluku o pokretanju pripremnih aktivnosti za provedbu projekata suradnje i o provedbi samog projekta donosi Upravni odbor LAG-a. Za svaki odabrani projekt suradnje, LAG će potpisati sa partnerima Sporazum o suradnji unutar kojega će se definirati sve važne odrednice projekta suradnje (uloga svakog projektnog partnera, broj studijskih posjeta i mjesta događaja, proračun projekta i njegovo izvršavanje, početak i završetak provedbe projekta, te druge važne odredbe ovisno o tipu projekta suradnje).

Shematski prikaz pripreme i provedbe projekata suradnje¹⁵:

4.5. Opis odabira projekata na nivou LAG-a

Metodologija odabira projekata na razini LAG-a temeljem provedbe osmog načela CLLD pristupa lokalnom razvoju vođenog lokalnom zajednicom (decentralizirani pristup provedbe lokalnog razvoja) detaljno se definira internim procedurama organizacije koje odobrava Skupština LAG-a. Temelj za decentraliziran postupak upravljanja javnim sredstvima iz podmjere 19.2 PRR od strane LAG-a, odnosno odobrenje projekata krajnjih korisnika (nositelja projekata), predstavlja Pravilnik za provedbu Mjere 19, podmjera 19.2, 19.3 i 19.4 (NN 96/2017), (u daljnjem tekstu: Pravilnik), Ugovor za provedbu LRS, Sporazum o suradnji u izvršavanju delegiranih administrativnih provjera s pripadajućim prilogom, a kojim su definirane funkcije i odgovornosti LAG-a i APPRRR-a, te Smjernicama za provedbu postupka odabira projekata objavljenim od strane APPRRR-a. Pravilnikom za odabir projekata na natječajima LAG-a „Terra liburna“, javno dostupnim na mrežnim stranicama LAG-a, utvrđuje se način i uvjeti provedbe odabira projekata u okviru podmjere 19.2. U ovom poglavlju okvirno je opisan postupak odabira projekata koji se, sažeto, sastoji od sljedećih aktivnosti:

Priprema i objava LAG Natječaja

¹⁵ Napomena: Postupak provedbe promijenjen je sukaldno novom Pravilniku za provedbu Mjere 19 (NN 96/2017)

LAG administratori (stručna služba odnosno ured LAG-a uz ev. potporu vanjskih suradnika, prema potrebi) pripremaju dokumentaciju koja minimalno sadrži: predmet, svrhu i iznos raspoloživih sredstava LAG Natječaja; uvjete prihvatljivosti nositelja projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti troškova i dokumentaciju; kriterije odabira projekata i dokumentaciju za ocjenu usklađenosti projekta s kriterijima; prag prolaznosti; prihvatljive i neprihvatljive troškove; detaljni postupak odabira projekata; visinu i intenzitet potpore (s jasno definiranim uvećanjima); način, uvjete i rokove prijave projekta; rokove i uvjete za podnošenje prigovora te popis priloga i obrazaca. Dokumentacija natječaja sadržavati će i druge dokumente poput vodiča za korisnike i sl. Nakon odobrenja ukupne natječajne dokumentacije od strane nadležnog tijela LAG-a, LAG Natječaj, s pripadajućim obrascima, priložima, vodičima i ostalom dokumentacijom, objavljuje se na mrežnoj stranici LAG-a. Obzirom na regulatorni okvir za provedbu podmjere 19.2 od strane nadležnog tijela - natječaj za dodjelu sredstava za pojedini tip operacije raspisuje se samo ukoliko je APPRRR na nacionalnoj razini raspisala najmanje jedan natječaj za tip operacije sukladan tipu operacije LAG-a. Poziv se objavljuje i na funkcionalnim i operativnim mrežnim stranicama svih članova LAG-a te se javnost izvješćuje preko tiskanih i drugih medija na lokalnoj i regionalnoj razini. Detaljna provedba biti će propisana samim natječajem, dok će, u prije i u vrijeme njegova trajanja, LAG provoditi animacijske aktivnosti kako bi korisnike što kvalitetnije pripremio za prijave.

Podnošenje, zaprimanje i stvaranje prijavnog dosjea projekta te administrativna kontrola; ocjenjivanje i odabir projekata

Projektne prijedlozi zaprimaju se putem službene adrese LAG-a. Način podnošenja prijave projekata jasno će biti naznačen u LAG Natječaju. Otvaranje prijave projekata pristiglih na LAG natječaj obavlja Povjerenstvo kojeg imenuje Skupština LAG-a. Povjerenstvo čini njegov Predsjednik te LAG administratori.

Nakon zaprimanja prijave provodi se administrativna kontrola koja, ujedno, predstavlja i 1. fazu (tzv. Analiza 1) u postupku odabira projekata za provedbu LRS. Tijekom ove faze, LAG može zatražiti i nadopunu dokumentacije dostavljene od strane nositelja projekata koji su se prijavili na natječaj. Cilj 1. faze je provjera: potpunosti prijave, prihvatljivosti nositelja projekta te osnovnih uvjeta prihvatljivosti projekta. Nakon administrativne provjere, započinje 2. faza (Analiza 2) koja predstavlja kvalitativno ocjenjivanje prijave od strane Ocjenjivačkog odbora kojeg imenuje Upravni odbor LAG-a, a koja se provodi sukladno definiranim internim procedurama LAG-a i kriterijima odabira definiranim LRS. Rezultat ovih analiza je rang lista projekata s pratećom dokumentacijom koja se upućuje na odlučivanje Upravnom odboru LAG-a. Upravni odbor, zatim, provodi procjenu projektnih prijedloga prema izvješću i privremenoj rang listi te provjere sukladnosti s kriterijima za vrednovanje i odabir projekata. Na odluke Upravnog odbora, nositelji projekata imaju mogućnost prigovora Nadzornom odboru LAG-a. Odluke Nadzornog odbora, kao tijela LAG-a nadležnog za prigovore, moraju biti jasne i konačne i ne mogu ni na koji način biti promijenjene od strane Upravnog odbora LAG-a. U slučaju da je prigovor prihvaćen, prijava projekta se vraća u administrativnu obradu.

Popis projekata koji su odabrani od strane LAG-a biti će objavljen na mrežnoj stranici LAG-a nakon utvrđivanja rang liste odabranih projekata. Objava uključuje najmanje sljedeće podatke: naziv nositelja projekta, naziv projekta i njegov kratak opis, intenzitet potpore i iznos potpore.

Nakon završetka natječaja i postupka odabira projekata na razini LAG-a, sva postupovna dokumentacija i odluke o odabiru dostavljaju se na natječaj APPRRR-a za provedbu LRS, putem AGRONET-a, pri čemu, LAG podnosi Zahtjev za potporu za svaki pojedinačni odobren projekt. APPRRR provodi postupak provjere usklađenosti odabira projekata LAG-a s

kriterijima navedenim u LRS i LAG Natječajem, te, nakon provedenih provjera, donosi Odluku o dodjeli sredstava za svaki pozitivno ocijenjeni Zahtjev za potporu.

Lista potvrđenih i odobrenih projekata od strane APPRRR-a objavljuje se na mrežnim stranicama LAG-a Terra Liburna.

4.6. Inovativni i integrirani karakter LRS

Zajednička ili horizontalna pitanja u LRS LAG-a „Terra liburna“ uključena su na način da svaki strateški cilj doprinosi horizontalnim međusektorskim ciljevima - poticanju inovacija na području LAG-a, zaštiti i očuvanju okoliša te prilagodbi i ublažavanju klimatskih promjena. Ova horizontalna pitanja integrirana su u Mjere i Tipove operacija u Strategiji. LRS LAG-a „Terra liburna“ primjenu inovativnog i integriranog pristupa daje u sljedećem prikazu:

HORIZONTALNI CILJEVI	OBRAZLOŽENJE INTEGRIRANOSTI HORIZONTALNIH CILJEVA UNUTAR CILJEVA LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE
INOVACIJE	U SC 1. predviđene su mjere kojim se potiče korištenje novih tehnologija i inovativna rješenja pri uzgoju, preradi i trženju poljoprivrednih proizvoda i usluga kako bi se postigla bolja konkurentna sposobnost nositelja takvih aktivnosti, a postigli učinci za samu lokalnu zajednicu. To će se postići u prioritetnoj mjeri M 1.2., TO 1.2.1. U SC 3. inovativnost je prisutna putem GIS sustava koji će omogućiti lociranje resursa, posebno baštine, radi pokretanja poduzetničkih aktivnosti za umrežavanje poljoprivrednih i turističkih proizvoda i usluga. To će se postići u prioritetnoj mjeri M 3.1. i TO 3.1.1. (7.4.1. PRR). U SC 4. inovativnost je u stvaranju novih mogućnosti partnerstava i načina umrežavanja između dionika i institucija koje će polučiti razne učinke za lokalnu zajednicu. To će se postići u prioritetnoj mjeri M 4.2., TO 4.2.1. (19.3.1.) i TO 4.2.2. (19.4. PRR)
OKOLIŠ	Unutar SC 1. žele se poticati ulaganja koja se odnose na stvaranje okolišne održivosti poljoprivrednih gospodarstava što znači da se više vrednuju projekti koji u sebi sadrže akcije koje imaju pozitivan utjecaj na okoliš te ostvarenje eko certifikata proizvoda. U SC 3 posebno se mjerama M 3.1. pažljivo ulaže u usluga kojima će se zadovoljiti stanovništvo te će intervencije na ruralnom području za malu turističku infrastrukturu, usluge i proizvode i tradiciju, a za revitalizaciju i održivost te valorizaciju društveno-ekonomske baštine. U SC 4. suradnjom s partnerima omogućit će se stvaranje skupina za izradu projekata kojima će biti osnovna zadaća očuvanje okoliša naročito kod uvođenja novih tehnologija, postupaka i procesa u stvaranju novih proizvoda i usluga, sve kroz prioritetne mjere M 4.2., M4.3. (TO 19.3.1./2./4. PRR).
PRILAGODBA I UBLAŽAVANJE KLIMATSKIH PROMJENA	Mjerama u svakom SC vodila se briga da svaka aktivnost koja se bude pokretala neće utjecati na klimatske promjene. Posebnih mjera za prilagodbu i ublažavanje klimatskih promjena nema budući područje LAG-a nije njima ugroženo.

Integrirani i višesektorski razvoj područja LAG-a postiže se kroz kombinaciju tipova operacija koje se planiraju provoditi radi njihovog pozitivnog međusobnog odnosa. To znači da postavljene mjere pozivno utječu na provedbu drugih akcija. Strateškim se ciljevima na području LAG-a povezuju lokalni proizvođači, udružuju se vertikalno i horizontalno kako bi zajednički nastupili na tržištu. Kvaliteta i kvantiteta proizvoda na tržištu zahtjeva dodatna ulaganja, modernizaciju i opremanje proizvodnje, poštujući odredbe zaštite okoliša i pozitivnog utjecaja na klimatske promjene, te dobivanje oznaka i certifikata znatno će podići njihovu konkurentnu sposobnost. Postavljanjem i osmišljavanjem te provedbom projekata postiže se dodatni razvoj ruralnog područja putem zapošljavanja u svim djelatnostima, posebno poljoprivrede i ruralnog turizam, za bolje uvjete rada i života.

4.7. Usklađenost sa strateškim dokumentima više razine

Strateški dokument više razine	SC 1 Razviti poljoprivredne i druge aktivnosti kao temelj stvaranja ponude tipičnih usluga i proizvoda područja LAG-a	SC3 Razviti proizvode i usluge za ruralno stanovništvo temeljenih na resursima područja, posebno baštine	SC4 Ojačati LAG i ruralnu zajednicu, nacionalno i transnacionalno umrežavanje i suradnju
Program ruralnog razvoja 2014-2020 RH	<p>PR2 Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama</p> <p>PR6 Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima</p>	<p>PR4 Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo</p> <p>PR5 Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru</p>	<p>PR1 Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima</p> <p>PR3 Promicanje organiziranje lanaca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi</p>
Strategija razvoja turizma RH do 2020.	SC3 Investicije	SC3 Investicije	SC2 Novo zapošljavanje
Razvojna strategija PGŽ do 2020.	<p>SC1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja</p> <p>SC2 Uravnotežen regionalni razvoj</p>	<p>SC3 Razvoj ljudskih potencijala</p> <p>SC4 Zaštita prirode i okoliša</p>	<p>SC2 Uravnotežen regionalni razvoj</p> <p>SC3 Razvoj ljudskih potencijala</p>

Usklađenost ciljeva LRS i strateških ciljeva dokumenata više razine kao što su Program ruralnog razvoja RH 2014-2020 i njegovi prioriteti, Strategija razvoja poduzetništva RH do 2020. godine, Strategija razvoja turizma RH do 2020. godine, Razvojna strategija Primorsko-goranske županije do 2020. godine i Strategija razvoja ljudskih potencijala Primorsko-goranske županije do 2020. godine daje prethodni prikaz.

5. OPIS SUDJELOVANJA RAZLIČITIH INTERESNIH SKUPINA U IZRADI LRS I PRIMJENA NAČELA „ODOZDO PREMA GORE“

Ključni segment u procesu izrade LRS za područje LAG-a bio je uključivanje zainteresirane javnosti iz sva tri sektora: javnog, civilnog i privatnog, a temeljem načela LEADER/CLLD pristupa. LAG je od osnivanja, a posebice u 2015. i 2016. godini, utjecao na formiranje svijesti lokalnih multisektorskih dionika o razvojnim mogućnostima područja, posebno svijesti o LEADER programu, CLLD-u i Programu ruralnog razvoja, animirao je na osmišljavanje projekata u svrhu provedbe LRS, jačao suradnju s poljoprivrednicima, ruralnim poduzetnicima i civilnim društvom, uključivo i druge LAG-ove i ukupno stanovništvo u svrhu razvoja različitih aktivnosti te razvoja projekata, pritom dajući prednost onim projektima koji najbolje identificiraju lokalne razvojne ciljeve planirane postići realizacijom mjera unutar LRS.

Prilikom izrade ovog strateško-planskog dokumenta, od listopada 2015. godine do travnja 2016. godine, LAG je uključio širu javnost kroz ciljne i koordinirane pozive na aktivnosti koje su prilagođene interesnim skupinama identificiranim kroz dosadašnje iskustvo LAG-a, u

interakciji s dionicima i sukladno potrebama predstavnika svih sektora koji su se obratili INFO CENTRU LAG-a, te su provedene međusobno koordinirane aktivnosti sukladne usvojenom Planu aktivnosti za izradu LRS, a s ciljem:

1. sakupljanja informacija o razvojnim potrebama i potencijalima područja, isticanja komparativnih prednosti i autentičnosti područja, a za potrebe izrade osnovne, SWOT i GAP analize, te za potrebe kreiranja razvojne vizije u nizu sastanaka s ključnim dionicima LAG područja,
2. informiranja javnosti o mogućnostima koje pruža Program ruralnog razvoja 2014.-2020., a koje će biti moguće ostvariti putem provedbe LRS iz sredstava alociranih LAG-u i podizanja interesa za sudjelovanje u oblikovanju LRS-a kroz niz radionica, informativnih sastanaka s ciljanim skupinama, te putem upravljanja tijekom vijesti na društvenim mrežama i *webu* LAG-a, a uz potporu lokalnih digitalnih medija;
3. prikupljanja informacija za oblikovanje temeljnih odrednica LRS putem digitalnog anketnog upitnika i prikupljanja projektnih ideja zainteresirane javnosti putem objave javnog poziva;
4. usklađivanja dobivenih informacija, raznih *inputa*, projekata i mišljenja, te oblikovanja LRS inovativnog i integriranog karaktera u okviru zadanog financiranja pristupom jednom fondu.

Proces uključivanja zainteresiranih dionika u izradu LRS proveden je implementiranjem *bottom-up* pristupa kroz informativno-animacijske aktivnosti, aktivnosti upoznavanja uže radne skupine s metodologijom izrade LRS, stručnu suradnju ureda LAG-a u pripremi projekata suradnje, sastanke za djelatnike, volontere, Upravni odbor i članove koji uključuju izlazak na teren i sektorske sastanke, jačanje komunikacije s dionicima i postizanje veće razine svjesnosti o participativnom procesu izrade LRS.

Proces uključivanja zainteresirane javnosti, kroz aktivnosti za educiranje, animiranje i informiranje nastavit će se nakon usvajanja LRS-a za potrebe jačanja odnosa unutar partnerstava, te zbog kvalitetnog praćenja ostvarenih postignuća putem mjerljivih pokazatelja kako bi se osigurala kvalitetna provedba. **U DODATKU 12 nalazi se pregled aktivnosti za izradu temeljnih sastavnih dijelova LRS sa opisom korištenih metoda i broja uključenih sudionika, dok su u DODATKU 13. Abecedni popis sudionika u izradi LRS navedeni svi sudionici, ali se isti javno ne objavljuje zbog zaštite pojedinca u vezi s obradom osobnih podataka**¹⁶. Ukupno na izradi LRS LAG-a sudjelovalo je 179 osoba.

5.1. Opis partnerstva

Prilikom udruživanja partnera javnog i privatnog sektora u LAG posebno se obratila pozornost na **ravnotežu zastupljenosti predstavnika lokalnih interesnih** skupina koji dolaze iz različitih sociološko-ekonomskih sektora, vodeći pritom brigu da niti jedan sektor omjerno nije zastupljen s više o 49% kao i zastupljenost rodne ujednačenosti. Skupština LAG-a sačinjena je od svih redovnih članova LAG-a, a u nastavku se donosi pregled sektorskih omjera na dan 25.06.2021.:

Tablica 10: Struktura članstva LAG-a

SEKTOR	BROJ ČLANOVA	Učešće %
Javni	13	30,95

¹⁶ Na temelju Uredbe (EU) 2016/679 Europskog Parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka (NN 42/18) i Pravilnika LAG-a „Terra liburna“ o zaštiti, nadzoru nad prikupljanjem, obradi i korištenju osobnih podataka

Civilni	10	23,81
Gospodarski	19	45,24
UKUPNO	42	100,00

Sastav Upravnog odbora LAG-a izraz je potrebe za predstavljanjem raznolikog članstva koji je udjelno sektorski zastupljen na sljedeći način: 22,22% su predstavnici javnog sektora, tj. predstavnici jedinica lokalne samouprave u članstvu, 44,45% su predstavnici gospodarskog sektora, dok je civilni sektor zastupljen sa 33,33%, a žene su zastupljene većinskim omjerom, te ukupno broji 9 članova.

Sastav Nadzornog odbora, kao kontrolnog tijela i Tijela za prigovore u procesu odabira projekata na LAG natječajima, čine predstavnici svih interesnih skupina što osigurava kontrolu nad korištenjem javnih sredstava u LAG-u i rada LAG-a općenito, a ima pet članova. Struktura i sastav partnerstva udruge LAG „Terra liburna“ nalazi se u Dodatku 14, ali se isti javno ne objavljuje zbog zaštite pojedinca u vezi s obradnom osobnih podataka.

Rad svih tijela LAG-a temelji se na odredbama čl. 32. i 34. Uredbe (EU) 1303/2013, te odredbama Delegirane uredbe Komisije (EU) 240/2014 koje se odnose na lokalno razvojno partnerstvo koje provodi CLLD.

6. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

Pregled implementacije mjera (aktivnosti) za postizanje očekivanih rezultata strateških ciljeva LRS-a u programskom razdoblju 2014-2022. daje se u Akcijskom planu provedbe LRS. Budući se jedan dio podataka o vrstama mjera predviđa za postizanje ciljeva kao i odgovornost za provedbu mjera nalazi u pregledu strateških ciljeva u točki 4.2., u sljedećoj tablici prikazana je procjena broja projekata po mjerama, te njihov vremenski slijed provedbe do 2022. godine. Akcijski plan provedbe LRS sadrži pregled mjera koje će LAG provoditi s ciljem uspješne provedbe ove LRS i postizanja njezinih ciljeva te za aktivnosti poslovanja LAG-a.

Tablica 11: Akcijski plan provedbe LRS do 2022.godine ¹⁷

LRS LAG-a „Terra liburna“			Iznos u EUR	Učešće %	Procjena broja projekat a	Vremensko razdoblje provedbe i broj projekata LRS							
S C	MJE RA	To				2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
1.	Ukupno		402.648,82	29,09	27	0	0	8	4	0	7	8	0
	1.2.	1.2.1.	402.648,82	29,09	27	0	0	8	4	0	7	8	0
3.	Ukupno		981.308,85	70,91	19	0	0	4	6	0	0	9	0
	3.1.	3.1.1.	981.308,85	70,91	19	0	0	4	6	0	0	9	0
Ukupno Mjera 19.2*			1.383.957,67									1	
4.	4.3.	4.3.2.	69.197,88	100,00	4	0	0	0	0	1	0	1	2
		4.3.3.	363.288,88	100,00	n/p	0	16,39	16,39	16,39	16,39	16,09	16,09	2,48
Ukupno M 19.3. **			69.197,88										
Ukupno M 19.4.***			363.288,88										
Sveukupno LAG			1.816.444,43										

7. OPIS PRAĆENJA I PROCJENE PROVEDBE LRS

Uspješna provedba LRS temelji se na implementaciji predloženih mjera odnosno tipova operacija unutar zadanih ciljeva razvoja. To podrazumijeva uspostavu kvalitetnih sustava praćenja provedbe i evaluacije učinaka provedbe LRS kako bi se omogućilo jednostavno, učinkovito i dinamično mjerenje napredovanja zacrtanih ciljeva. Stoga je svrha sustava praćenja i izvještavanja osigurati dovoljno informacija za nositelje provedbe LRS-a i donošenje ocjena o sljedećim elementima:

- uspješnosti dostizanja postavljenih ciljeva za tekuće razdoblje,
- razlozima za nedostizanje postavljenih ciljeva te mogućim rješenjima,
- prijedlozima za eventualnim realokacijama resursa (materijalnih, ljudskih, financijskih),
- relevantnosti planiranih prioriteta i mjera s obzirom na eventualne promijenjene okolnosti,
- financijskoj učinkovitosti provedbe mjera.

Sustav praćenja provedbe temelji se na tri skupa alata s ciljem smanjivanja rizika da se LRS ne implementira:

1. Izradi i praćenju **godišnjih operativnih planova** s planom mjera i tipova operacija, njihovih nositelja, te skupom specifičnih, mjerljivih, dostižnih, realnih i vremenski određenih pokazatelja (npr. opis dionika, opis aktivnosti, opis procedura objava i provedbe natječaja i vrednovanje projekata, broj realiziranih projekata, broj uključenih dionika, planirana i ostvarena financijska sredstva, problematici implementacije, preporuke za sljedeće razdoblje, doprinos zadanim indikatorima, medijska promocija aktivnosti);

¹⁷ Skupština je donijela Odluku o usvajanju 7. izmjena Lokalne razvojne strategija LAG-a „Terra liburna“ za razdoblje 2014-2022 i usvajanju Plana provedbe LRS (urbroj: 01-00005-000304) dana 27. ožujka 2023. godine, temeljem koje se usvaja sedma izmjena LRS LAG-a koja je nastala je zbog izmjena nastalih u Planu provedbe i Financijskom planu provedbe LRS. Iznosi planiranih sredstva izraženi su u eurima po fiksnom tečaju konverzije 7,53450 Preračunavanje se izvršava primjenom punoga brojčanog iznosa fiksnog tečaja konverzije (7,53450) te zaokruživanjem pri čemu se dobiveni rezultat zaokružuje na dvije decimale, a na temelju treće decimale.

2. Izradi redovnih **narativnih i financijskih godišnjih izvješća** s prikazom svih planiranih i ostvarenih sredstvima prema izvorima financiranja, aktivnostima i tipovima ulaganja u prethodnom razdoblju, s analizom eventualnih odstupanja, odnosno obrazloženjima istih, kao i naučenim lekcijama;
3. **Godišnjem internom i višegodišnjem eksternom evaluacijskom izvješću** kojih se prate svi ključni elementi provedbe strategije (sukladnost planiranog i ostvarenog, kvantiteti i kvaliteti rezultata, relevantnost, učinkovitost, djelotvornost, utjecaj, održivost rezultata, dodana vrijednost, ostvarivanje horizontalnih ciljeva, itd.). Eksternu evaluaciju provodi neovisni stručnjak tri puta tijekom provedbe LRS-a koristeći metode analize dokumenta radi sukladnosti s nacionalnom politikom i PRR-a; analizom godišnjih izvješća radi doprinosa zadanih indikatora prema cilju, mjeri i tipu operacije, a provodi i APPRRR; intervjuja sa stručnim službama LAG-a i lokalnim dionicima; te izrada preporuka za buduće razdoblje. Godišnja izvješća o radu i nalazima vanjskog vrednovanja se javno objavljuju na web stranicama LAG-a uz informativne radionice i prezentacije navedenih procesa.

Pregled aktivnosti, dionika i odgovornosti te vremenski okvir za predaju izvješća praćenja LRS provodi i organizira stručna služba LAG-a (voditelj i LAG administratori), a prema sljedećim:

Aktivnost	Provođenje	Odgovornost	Vremenski okvir	Oblikovanje dokumenta
Izrada Akcijskog plana	Stručna služba LAG-a (voditelj i LAG administratori)	Stručne službe i tijela LAG (voditelj i LAG administratori): Skupština Upravni odbor	U tekućoj godini za sljedeću godinu, a do 31.12. tekuće godine	Prema zadanoj formi Akcijskog plana navedenoj u LRS-u
Izrada izvješća o provedbi LRS-a	Stručna služba LAG-a (voditelj i LAG administratori)	Stručne službe (voditelj i LAG administratori) i tijela LAG: Skupština Upravni odbor	Najkasnije do ožujka tekuće godine za prethodnu godinu	Prema zadanom sadržaju izvješća: <ul style="list-style-type: none"> - Opis aktivnosti koje su se provele te usporedba s planiranim aktivnostima - Opis uključenih dionika u provedbu - Opis provedenih aktivnosti animacije - Opis provedenih natječaja za dodjelu sredstava - Broj zaprimljenih projekata i rezultati evaluacije - Opis problema koji su se pojavili u godini za koju se priprema izvješće, a odnose se na provedbu LRS te primijenjena rješenja - Preporuke za provedbu za naredno razdoblje - Doprinoso zadanim indikatorima

Za potrebe provedbe vrednovanja sljedeći prikaz daje provoditelje, vrijeme provođenja, vrsta troškova i njihova procjena.

Vrednovanje	INTERNO	VANJSKO
Provoditelj	Stručna služba LAG (LAG administrator) priprema Akcijski plan i godišnje izvješće te ih prezentira	Vanjski stručnjak

	Upravnom odboru i Skupštini koja potvrđuju i prihvaćaju dokumente	
Vrijeme provođenja	Jednom godišnje	2020./2021.; 2025./2026.
Vrsta troškova	Postotak rada stručnih službi (LAG administrator) na izradi Akcijskog plana i izvješća o provedbi Organizacija sjednice Upravnog odbora, Skupštine (prostor, osvježenje)	- Trošak vanjskog stručnjaka - Organizacija info-dana (osiguranje prostora i osvježenja za sudionike) - Organizacija tematske sjednice Skupštine (prostor, osvježenje) - Troškovi javne objave, tiska i grafičke pripreme izvješća o provedbi
Procjena troškova	do 25.000,00 HRK	do 60.000,00 HRK

7.1. Pokazatelji za mjerenje učinaka provedbe LRS

U Dodatku 15. može se vidjeti cjelokupan pregled pokazatelja učinka za cijelu LRS putem pokazatelja rezultata i izlaznih pokazatelja (pokazatelji isporuka).

8. OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS

8.1. Povijest organizacije, dosadašnja iskustva LAG-a u provedbi projekata i suradnje

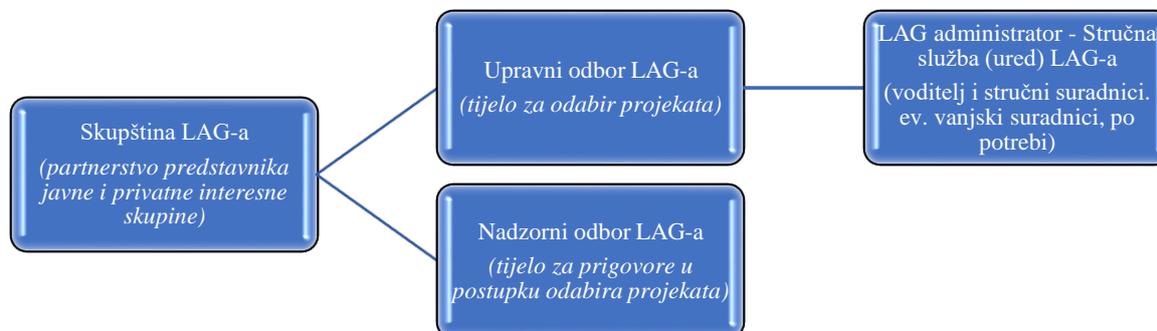
Udruga Lokalna akcijska grupa "Terra liburna" osnovana je 2013. godine, te djeluje na područjima Grada Kastva, Općine Viškovo, Općine Jelenje, Općine Matulji, Općine Klana, Općine Lovran, Općine Mošćenička Draga i Grada Opatije, a svojim djelovanjem obuhvaća 60.745 stanovnika. LAG je osnovan na načelima LEADER pristupa koristeći "bottom-up" metodologiju uključujući javni, civilni i gospodarski sektor kako bi se osigurala transparentnost rada LAG-a koji se može sustavno posvetiti interakciji između sudionika i projekata različitih sektora lokalne ekonomije, osmišljavanju, prijavi i realizaciji projekata od strane dionika, te partnerskom međusektorskom horizontalnom i vertikalnom povezivanju. LAG ima zadatak identificirati probleme, izraditi i implementirati Lokalnu razvojnu strategiju (LRS) i donositi odluke vezane za alokaciju svojih financijski izvora, te njihovo upravljanje. U LRS, temeljenoj na 7 načela programa LEADER, potrebno je identificirati probleme, prikupiti projektne ideje od zajedničkog strateškog značaja, te shodno tome izraditi mjere kojima će se osigurati ravnomjeran ruralni razvoj područja LAG-a koristeći se pri tome sredstvima EPFRR. LAG kontinuirano nudi savjetodavnu pomoć i pomoć u umrežavanju zainteresiranih dionika sa svojem područja djelovanja i konstantno animira na bavljenje temama od važnosti za ruralni razvoj općenito.

Sjedište i Info centar LAG-a "Terra liburna" nalazi se na adresi Furićevo 38a u Viškovu u iznajmljenom prostoru privatnog zakupodavca

Najviše upravno tijelo je Skupština LAG-a i sastavljena je od svih članova, a izvršna tijela LAG-a, sukladno Statutu, čine Predsjednik, Dopredsjednik, Nadzorni odbor kojeg čine 3 člana, te Upravni odbor koji čini 9 članova. Upravni odbor LAG-a čine 2 predstavnika javnog sektora (JLS), odnosno 22%, 3 predstavnika civilnog i 4 predstavnika gospodarskog sektora, odnosno ukupno 78%, čime su zadovoljeni kriteriji za podmjernu 19.1 i osigurano je da niti jedan sektor nema većinsku zastupljenost u odlučivanju. Žene su zastupljene udjelom od 56%. Upravni odbor nadležan je za donošenje poslovnog plana i praćenja njegove provedbe.

Organigram LAG je slijedeći:

Popis članova i članica te tijela LAG-a i njihovom strukturom nalazi se u **DODATKU 14**.

Od osnivanja LAG gradi dobre odnose sa članovima iz svih sektora, Primorsko-goranskom županijom, Centrom za poljoprivredu i ruralni razvoj Primorsko-goranske županije, Riječkom razvojnom agencijom Porin d.o.o. te s nizom organizacija civilnog društva, javnim ustanovama, udruženja, nezavisnim stručnjacima i obrazovnim institucijama na osiguravanju kontinuirane edukacije za djelatnika LAG-a, volontere i članove. Od osnutka LAG je stvorio zavidnu mrežu vanjskih suradnika, te se promovirao i postavio kao ključna organizacija u planiranju razvoja područja, uvažena od strane lokalnih i regionalnih vlasti, organizacija civilnog društva i samih građana.

LAG je u prosincu **2013.** godine javno predstavio svoju Lokalnu razvojnu strategiju 2013.-2015. te istom prigodom **inicirao organiziranje Koordinacije LAG-ova Primorsko-goranske županije** što je utvrđeno sporazumom između Županije i sva 4 LAG-a u županiji, a s ciljem jačanja međusobne suradnje, razmjene iskustava i znanja i provođenja LEADER pristupa u svim ruralnim područjima županije te uključivanje regionalne uprave u financiranje LAG-ova.

Godine 2014. LAG je, uz niz drugih suosnivača iz Italije i Hrvatske (među kojima jedinice lokalne samouprave, udruge i ustanove, tvrtke, LAG-ovi i zadruge) osnovao EGIU PeCoE sa sjedištem u Forliu, Italija. LAG s EGIU i još 11 partnera iz 4 zemlje prijavio projekt "Valorizacija transnacionalnih povijesnih ruta" prijavljenog na natječaj INTERREG III. Central Europe s ciljem stvaranja turističkog kluba proizvoda ukupne vrijednosti 2,1 miliona Eura. Jedan je od inicijatora za osnivanje Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) na području Kvarnera u suradnji s LAG-om "Kvarnerski otoci", LEADER mrežom Hrvatske i RRA PORIN d.o.o. s ciljem prenošenja "bottom-up" i CLLD metodologije za korištenje sredstava iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo.

LAG je za članove organizirao studijsko putovanje u Ekoregiju Kaindorf u Austriji, te financirao troškove za 18 zainteresiranih članova, a sudjelovao je i na studijskom putovanju u Steirisches Vulkanland u Austriji (u sklopu prekograničnog slovensko-hrvatskog projekta HINTLAB), sve s ciljem prenošenja dobrih praksi malih ruralnih poduzetnika, iskustava u održivom gospodarenju uz odgovornost prema okolišu i iskustva LAG-ova i drugih neprofitnih organizacija u motiviranju zajednice i provedbi programa i projekata od javnog interesa. U suradnji s EGIU PeCoE organizirano je studijsko putovanje na područje LAG-ova L'Altra Romagna i Oltrepo mantovano za definiranje tema od zajedničkog interesa za suradnju u novom

programskom razdoblju.

U prvoj polovici 2015. godine LAG je ostvario vrijedne kontakte i dogovorio suradnje s LAG-ovima s kojima graniči u Istarskoj županiji (LAG-ovi Istočna Istra i Središnja Istra) uz uključivanje Istarske županije, a s ciljem potpisivanja sporazuma o suradnji o strateškom planiranju i suradnji na zaštiti zajedničkih tradicionalnih i autohtonih proizvoda i baštine, dok je sa **11 LAG-ova iz Hrvatske, Slovenije i Italije potpisao sporazuma o suradnji na jačanju prekogranične suradnje u razvoju kratkih regionalnih lanaca opskrbe tipičnih proizvoda.**

U 2015. godini LAG je provodio projekt "LAG TERRA LIBURNA INFO CENTAR" koji je sufinanciran iz proračuna Županije putem Centra za poljoprivredu i ruralni razvoj PGŽ i proračuna Grada Kastva. INFO CENTAR je zamišljen kao centralno mjesto za informiranje i educiranje te savjetovanje o svim aspektima poslovanja javnog, civilnog i poslovnog sektora o dostupnim javnim lokalnim, regionalnim, nacionalnim i EU sredstvima financiranja za realizaciju njihovih projekata, a s posebnim naglaskom na mjere Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020. LAG je u 2015. godini osigurao **financiranje iz podmjere 19.1 "Pripremna pomoć" mjere "LEADER/CLLD" Programa ruralnog razvoja RH u ukupnoj visini 482.922,09 kn** koje može koristiti sukladno Listi prihvatljivih troškova po predfinanciranju za potrebe izrade nove Lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje 2014-2020. Predfinanciranje je vršeno iz članarina jedinica lokalne samouprave i drugih članova, te sredstvima koje je LAG osigurao iz programa "Europa Plus" Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva u visini 75.000,00 kn.

Od kraja 2015. godine LAG je jedna od županijskih Info točka za društveno poduzetništvo po projektu SLOHRA SOCIONET (OP Slovenija-Hrvatska) te čini **Mrežu Info točka za društveno poduzetništvo** za pogranično slovensko-hrvatsko područje.

U okviru provedbe aktivnosti usavršavanja i obrazovanja zaposlenika, volontera i članova LAG je proveo više edukacijskih radionica, javnih tribina i sastanaka, organizirao i sudjelovao na studijskim putovanjima, doprinio je u lokalnoj zajednici sudjelovanjem na nizu prezentacija, panel rasprava, radionica i sastanaka o partnerskom radu na projektima.

8.2. Kapacitet za provedbu LRS

8.2.1. Ljudski kapaciteti za provedbu LRS

Pored tijela upravljanja, LAG „Terra liburna“ trenutno ima zaposlene 4 osobe, i to: koordinatora razvojnih projekata, voditelja i 2 stručna suradnika.

Ured LAG-a je kontinuirano pružao informacije i savjetovanje lokalnim dionicima, sakupljuje projektne ideje za bazu projekata te organizirao i provodio sve aktivnosti nužne za izradu LRS. Provedba LRS će se pratiti kroz nekoliko aktivnosti pa svako tijelo LAG-a će doprinijeti radu putem:

1. Sakupljanje i priprema projekata uključuje aktivnosti pripreme natječaja i poziva za dostavu projektnih prijedloga, a prema dinamici navedenoj u Akcijskom planu za svaku godinu i u skladu s dinamikom raspisivanja natječaja na nacionalnoj razini u sklopu PRR-a, u okviru radionice za potencijalne prijavitelje radi upoznavanja korisnika s uvjetima natječaja i procedurama odabira, ugovaranja i odabira projekata.
2. Odabir projekata uključuje administrativnu i kvalitativnu kontrolu pristiglih prijava, ustrojavanje Ocjenjivačkog odbora za odabir projekata te ocjenjivanje projekata, odabir projekata od strane Upravnog odbora, izradu rang listi te moguću provedbu prigovora, konačno odlučivanje o odabiru od strane LAG-a, upućivanje odabira prema APPRRR-u - odobrenje zahtjeva za potporu.

3. Provedba projekata – pretpostavlja kontrolu provedbe projekata na terenu sukladno Sporazumu o suradnji na izvršavanju delegiranih administrativnih provjera, te sukladnost s nacionalnim propisima vezanim za provedbu projekata koji su financirani kroz Program ruralnog razvoja i LRS-a, suradnja s korisnicima kako bi im se olakšala provedba i objasnile provedbene procedure, upravljanje projektima na razini LAG-a kao pružatelja potpore.
4. Animacijske aktivnosti odnose se na motiviranje i animiranje lokalne zajednice za uključivanje u aktivnosti LAG-a, ispitivanje stavova o razvojnim prioritetima LAG-a te prikupljanje ideja i prijedloga za daljnje funkcioniranje LAG-a, poticanje na suradnju u radu LAG-a;
5. Aktivnosti suradnje uključuju pripremu i provedbu projekata međuteritorijalne i transnacionalne suradnje u tematskim područjima definiranim u ciljevima razvoja LAG-a.

Horizontalni elementi koji su ključni za uspješnu provedbu prije navedenih aktivnosti su administracija i praćenje i evaluacija. Administracija se odnosi na osiguravanje dovoljnog ljudskog kapaciteta za provedbu LRS sukladno definiranim provedbenim okvirom i procedurama i upravljanje projektnim ciklusom projekata koji su predviđeni za financiranje kroz LRS. Određeni ljudski kapaciteti nužni su i za provođenje interne i eksterne evaluacije provedbe LRS sukladno postavljenim procedurama u cilju praćenja učinkovitosti i svrsishodnosti LRS.

Postojeća organizacijska struktura osigurava potrebne kapacitete za provedbu navedenih aktivnosti. Kapaciteti ureda LAG-a (LAG administrator) odgovaraju za cjelokupni rad i funkcioniranje LAG-a te za kvalitetnu provedbu LRS. Za pripremu LAG natječaja i provedbu administrativne kontrole pristiglih projekata, kao i pripremu dokumentacije za ocjenjivanje i odobrenje projekata, zadužen je voditelj i LAG administratori, dok je za pripremu projekata izvan PRR zadužen koordinator razvojnih projekata. Odgovornosti i zadaci pojedinog tijela i stručne službe prema postavljenim aktivnostima daje se u nastavku.

Radni paket	Odgovorno tijelo	Područje odgovornosti
Prikupljanje i priprema projektnih dosijea za vrednovanje	LAG administrator ¹⁸	Priprema dokumentacije za objavu natječaja, organizacija i održavanje info-dana, administriranje Baze projekata sukladno internim pravilnicima
	Upravni odbor	Odobrenje natječajne dokumentacije za objavu LAG natječaja
	Skupština	Odobrenje LRS
Odabir projekata	LAG administrator	Zaprimanje projekata, provedba administrativne kontrole, priprema projektnih dosjeka za ocjenjivanje, priprema rang liste, upućivanje prema Upravnom odboru, priprema dokumentacije o odabranim projektima i slanje prema APPRRR
	Ocjenjivački odbor	Ocjenjivanje pristiglih projekata prema zadanim kriterijima u natječajnoj dokumentaciji, priprema rang liste projekata

¹⁸ LAG administrator podrazumijeva stručnu službu, ured, LAG-a te potencijalne vanjske stručnjake koji sudjeluju u administrativnim zadaćama LAG-a.

	Upravni odbor	Imenovanje Ocjenjivačkog odbora, razmatranje i odobranje projekata prema izrađenoj rang listi projekata od strane odbora
	Nadzorni odbor	Odlučivanje o odabiru projekata u sustavu prigovora na odluke Upravnog odbora
	APPRRR	Provjera provedbe postupka natječaja i odabira projekata te odabranih projekata LAG-a, odobranje zahtjeva za potporu i zahtjeva za isplatu provedenih projekata
Provedba projekata	LAG administrator	Organizacija i provedba radionica za krajnje korisnike, praćenje provedbe projekata, stručna pomoć u provedbi projekata
Animacijske aktivnosti	LAG administrator	Organizacija tematskih radionica i info dana LAG-a, intervjui s lokalnim stanovništvom, organizacija konferencija, specijalizirane edukacije za djelatnike, volontere i članove LAG-a kako bi podigli svoje kapacitete i prenijeli znanja i iskustva na lokalnu zajednicu, promoviranje suradnje
Aktivnosti suradnje	LAG administrator	Priprema projekata suradnje, provedba projekata suradnje, umrežavanje LAG-a sa strukovnim organizacijama, lokalnim i regionalnim tijelima, drugim LAG-ovima radi prijenosa dobre prakse i primjenu načela razvoja „odozdo prema gore“
	Upravni odbor	Priprema i prihvaćanje prijedloga projekata suradnje
	Skupština	Prihvaćanje završnog izvješća projekata suradnje
	APPRRR	Odobrenje pripreme i provedbe projekata suradnje, odobrenje isplate prihvatljivih troškova pripreme i provedbe projekata suradnje
Administracija	LAG administrator	Priprema Provedbenog i godišnjeg Akcijskog plana provedbe Strategije, priprema izvješća o radu LAG-a, priprema plana rada LAG-a za naredno razdoblje, komunikacija s nacionalnom Agencijom za plaćanja, koordinacija članstva LAG-a u strukovnim udruženjima
	Upravni odbor	Odobranje prijedloga plana provedbe LRS, godišnjeg izvješća o radu i plana rada
	Skupština	Donošenje plana provedbe LRS, godišnjeg izvješća o radu i plana rada
	APPRRR	Kontrola prihvatljivosti troškova provedbe LRS, isplata, monitoring rada LAG-a sukladno nacionalnoj regulativi
Vrednovanje i praćenje	LAG administrator	Izrada godišnjeg i <i>ad-hoc</i> izvješća o provedbi LRS prema zadanim parametrima (godišnje)
	Upravni odbor	Odobranje prijedloga svih izvješća o provedbi LRS
	Skupština	Potvrđivanje godišnjeg izvješća o provedbi LRS

APPRRR/Min. poljoprivrede	Smjernice za vrednovanje na razini PRR, kontrola vrednovanja i provedbe (učinaka i rezultata LRS)
Vanjski stručnjak	Provedba vanjskog vrednovanja provedbe LRS temeljem zadanih parametara vrednovanja te izrada preporuka za daljnju provedbu

8.2.2. Financijski kapaciteti za provedbu LRS i financiranje LAG-a

U financijskom planu LAG-a „Terra liburna“ za 2016. godinu obuhvaćena su sredstva iz odobrene potpore u sklopu podmjere 19.1. Pripremna pomoć (EAFRD) u ukupnom iznosu od **482.922,09 HRK** te planira kroz aktivnosti iskoristiti navedeni iznos prema dozvoljenim aktivnostima za izradu LRS i tekućim troškovima. Dodatna sredstva čine članarine procijenjene na iznos od 127.000,00 HRK.

Tablica 12: Prihodi i rashodi LAG-a

Rbr.		Ostvarenje 2015 HRK	Plan 2016 u HRK
1.	Prihodi	290.964,00	763.651,00
2.	Rashodi	275.600,00	630.045,00
	Pozitivna razlika	15.364,00	133.606,00

Stoga financijski kapaciteti za provedbu LRS temelje se na iskorištavanju sredstava koji su na raspolaganju LAG-u kroz provedbu podmjere 19.2. Programa ruralnog razvoja – Provedba operacija unutar CLLD strategije, podmjere 19.3. – Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a, podmjere 19.4. – Tekući troškovi i animacija, unutar mjere 19 - Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice. Ovakva struktura financiranja provedbe LRS zadana je obzirom da se ova Strategija temelji na pristupu jednom fondu (EPFRR) kojeg je RH odabrala kroz Program ruralnog razvoja, a za provedbu projekata pod mjerom LEADER. Troškovi su planirani za provedbu projekata korisnika, projekata suradnje te tekuće troškove i animaciju, a kako je ciljana vrijednost bespovratnih potpora koje se žele pružiti kroz LRS definirana je Ugovorom¹⁹ u visini od 910.350,00 EUR (ciljani iznos u okviru podmjere 19.2.), sukladno odredbama Programa ruralnog razvoja, dok je za pripremu i provedbu projekata suradnje (podmjera 19.3.) odobren iznos u visini 5% sredstava osiguranih kroz podmjeru 19.2. ili 45.517,50 EUR, a za tekuće troškove i animaciju (podmjera 19.4.) osigurano je 25% sredstava od podmjere 19.2. i 19.3 (238.966,88 EUR). Proračun troškova izrađen je temeljem identifikacije lokalnih potreba sukladno analizi stanja i SWOT analizi te iskazom zainteresiranosti samih korisnika kroz formiranje Baze projekata. Također se vodilo računa o potrebama javnih sredstava iz podmjere 19.2 u kombinaciji s vlastitim sredstvima korisnika iz ciljanih skupina tako da LAG neće podržavati projekte ukupne vrijednosti veće od 100.000 EUR.

9. FINACIJSKI PLAN

U cilju provedbe LRS izrađen je financijski plan do 2022. godine kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi i mjere za daljnji razvoj područja LAG-a, a nastavno na Akcijski plan provedbe. Ističe se da se vodilo računa kod definiranja pojedine alokacije o prioritetnim mjerama za daljnji

¹⁹ Ugovor o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5770

razvoj te koja ulaganja mogu dati najbolje efekte, a sve prema potrebama nositelja prijavljenih projekata i mogućnostima njihova ostvarenja i mogućnostima izvora financiranja. Stoga su navedene alokacije sredstava koje proizlaze iz ostvarenja podmjere 19.2. u visini od 5% sredstava namijenjene za pripremu i provedbu projekata suradnje. Alokacija sredstava za tekuće troškove i animaciju predviđa se u visini od 25% sredstava ostvarenih kroz javne izdatke za provedbu LRS, te potpore provedbe operacija unutar CLLD strategije, odnosno podmjere 19.4. te projekata suradnje po podmjeri 19.3. koje su izračunate temeljem intenziteta potpore za navedene mjere. Sljedeća tablica prikazuje ukupan iznos sredstava, procjenu broja projekata po strateškim ciljevima, njihov vremenski slijed provedbe s pripadajućim financijskim sredstvima za mjere i njihovom učešću u ukupnim planiranim sredstvima.

Ostvarene mjere odnosno projekti neće se okončati s implementacijom i financijskim praćenjem do kraja 2020. godine već se pretpostavlja da će još biti potrebne do najviše tri godine za praćenje tekućih troškova i troškova animacije radi primjene pravila N+3 (N+2 za pojedine tipove operacija) odnosno najkasnije do 31.12.2025. godine. Tu alokaciju sredstava će se izračunati godišnjim akcijskim planovima.

Tablica 13: Financijski plan provedbe LRS do 2022. godine²⁰

SC	Mjera	TO	Iznos u kn	%	2014.	2015.	2016.	2017./HRK	%	2018./HRK	%	2019./HRK	%	2020./HRK	%	2021./HRK	%	2022./HRK	%	2023./EUR	%
1.	1.2.	1.2.1.	402.648,82	29,09	0	0	0	0	0	118.539,52	29,44	59.167,83	14,69	0	0	105.242,48	26,14	119.698,98	29,73	0	0
Ukupno SC 1.			402.648,82	29,09	0	0	0	0	0	118.539,52	29,44	59.167,83	14,69	0	0	105.242,48	26,14	119.698,98	29,73	0	0
3.	3.1.	3.1.1.	981.308,85	70,91	0	0	0	0	0	191.374,59	19,50	260.445,13	26,54	0	0	0	0	529.489,14	53,96	0	0
Ukupno SC 3.			981.308,85	70,91	0	0	0	0	0	191.374,59	19,50	260.445,13	26,54	0	0	0	0	529.489,14	53,96	0	0
Ukupno SC 1-3. (PM PRR 19.2)			1.383.957,67	100,00	0	0	0	0	0	309.914,11	22,39	319.612,95	23,09	0	0	105.242,48	7,60	649.188,12	46,91	0	0
4.	4.3.	4.3.2.	69.197,88	100% os 19.07%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21.733,41	31,41	0	0	30.625,16	44,26	16.839,31	24,34
		4.3.3.	363.288,88	19.07%	0	0	0	59.347,64	16,39	59.347,64	16,39	59.347,64	16,39	59.347,64	16,39	58.442,60	16,09	58.442,61	16,09	9.013,09	2,48
Ukupno SC4/M 4.3.			432.486,76	100	0	0	0	59.347,64	13,72	59.347,64	13,72	59.347,64	13,72	81.081,05	18,75	58.442,60	13,51	89.067,77	20,59	25.852,40	5,98
Ukupno PM PRR 19.2.			1.383.957,67	76,19																	
Ukupno PM PRR 19.3.*			69.197,88	3,81																	
Ukupno PM PRR 19.4.**			363.288,88	20,00																	
Sveukupno LAG			1.816.444,43	100																	

²⁰ Skupština je donijela Odluku o usvajanju 7. izmjena Lokalne razvojne strategija LAG-a „Terra liburna“ za razdoblje 2014-2022 i usvajanju Plana provedbe LRS (urbroj: 01-00005-000304) dana 27. ožujka 2023. godine, temeljem koje se usvaja sedma izmjena LRS LAG-a koja je nastala je zbog izmjena nastalih u Planu provedbe i Financijskom planu provedbe LRS. Iznosi planiranih sredstva izraženi su u eurima po fiksnom tečaju konverzije 7,53450 Preračunavanje se izvršava primjenom punoga brojčanog iznosa fiksnog tečaja konverzije (7,53450) te zaokruživanjem pri čemu se dobiveni rezultat zaokružuje na dvije decimale, a na temelju treće decimale.

POPIS DODATAKA

1. Karta LAG-a „Terra liburna“
2. Popis jedinica lokalne samouprave s naseljima
3. Karta Natura 2000
4. Ostala zaštićena prirodna baština
5. Popis kulturne baštine (uključujući graditeljsku baštinu)
6. Društvena infrastruktura
7. Naselja po turističkom razredu
8. Podaci o poljoprivrednim gospodarstvima
9. Demografski podaci
10. Razrada strateških ciljeva s podudarajućim mjerama, TO, indikatorima i uvjetima implementacije
11. Projekti međunarodne i transnacionalne suradnje
12. Opis aktivnosti u izradi LRS
13. Abecedni popis sudionika u izradi LRS²¹
14. Struktura partnerstva²²
15. Pokazatelji za mjerenje učinka provedbe LRS

POPIS TABLICA

- Tablica 1: Osnovni statistički podaci o LAG-u
- Tablica 2: Površine prijedloga Natura 2000 za područje LAG-a "Terra liburna"
- Tablica 3: Zaštićena kulturna baština na području LAG-a "Terra liburna"
- Tablica 4: Poduzetničke zone koje su u funkciji 2016.godine
- Tablica 5: Društvena i zdravstvena infrastruktura
- Tablica 6: zastupljenost kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreacijskih sadržaja na području LAG-a
- Tablica 7: Ekonomski pokazatelji trgovačkih društava na području LAG-a za 2015.godinu
- Tablica 8: Broj dolazaka i noćenja turista u 2013. i 2014. godini na području LAG-a
- Tablica 9. Dobna struktura stanovništva
- Tablica 10: Struktura članstva LAG-a
- Tablica 11: Akcijski plan provedbe LRS do 2020. godine
- Tablica 12: Prihodi i rashodi LAG-a
- Tablica 13: Financijski plan provedbe LRS do 2020. godine

POPIS GRAFIKONA

- Grafikon 1: Struktura gospodarstva prema djelatnostima u LAG-u za 2015. godinu
- Grafikon 2: Broj stanovnika na području LAG-a od 1857. – 2011. godine
- Grafikon 3: Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a

---

²¹ Na temelju Uredbe (EU) 2016/679 Europskog Parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka (NN 42/18) i Pravilnika LAG-a „Terra liburna“ o zaštiti, nadzoru nad prikupljanjem, obradi i korištenju osobnih podataka

²² Ibid.

POPIS LITERATURE I REFERENTNIH DOKUMENATA

1. Europski strukturni i investicijski fondovi, smjernice za države i članice i tijela nadležna za programe, smjernice za korisnike: *Smjernice za lokalni razvoj pod vodstvo zajednice namijenjene lokalnim sudionicima*, druga verzija, kolovoz 2014.
2. L.Pavić, V.Jelić Muck, R.Haken, J.Pelikan, P.Mamula: *Zajedno za održivi razvoj ruralnih područja*, priručnik za provedbu pristupa LEADER u Hrvatskoj, Zagreb, 2010.
3. Ministarstvo poljoprivrede, *Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020.*, popis mjera s osnovnim informacijama, ožujak 2015.
4. Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2015.-2020.
5. Razvojna strategija turizma Republike Hrvatske do 2020. godine
6. Guidance for implementation of the LEADER co-operation activities in rural development programmes 2014-2020
7. Measure Fiche on LEADER
8. Guidance on Community-led Local Development in European Structural and Investment Funds (verzija srpanj 2014): section 8.4 (Co-operation projects)
9. European Network for Rural Development; Local action group guidance
10. European Court of Auditor; *Achieving economy: Keeping the costs of EU-financed rural development project grants under control*, 2015.
11. European Court of Auditor; *Errors in rural development spending*, 2015.